

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮਰਾਠੀ ਦਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ (19⁴⁷ ਈ: ਤੋਂ 1975 ਈ:)

(ਨੋਟ:- ਇਸ ਖੋਜ ਨਿਬੰਧ ਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗ
(1947 - 1948 ਈ:) ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਐਮ. ਏ. (ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ)
ਭਾਗ ਦੂਜਾ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪ੍ਰਚੇ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਚੌਥਾ ਭਾਗ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ
ਦਾ 1947 ਈ: ਤੋਂ 1975 ਈ: ਤੱਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਸਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ)।

ਨਿਗਰਾਨ:-

ਪ੍ਰੋ: ਸਵਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਐਮ. ਏ. (ਇਤਿਹਾਸ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ),
ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਲਜ, ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਜੋਸਾ ਸਿੰਘ,
ਪਟਿਆਲਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਲੇਖਕ ਤੇ ਖੋਜਕਾਰ:-

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਖ,
ਐਮ. ਏ.
ਠੀਕਰੀਵਾਨਾ (ਜਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ)
(ਪੰਜਾਬ)

ਭਾਗ ਚੌਥਾ (1947 ਈ: ਤੋਂ 1975 ਈ:)

1. The first part of the document is a header section containing the following information:

- 1.1. The name of the organization: "The [redacted] Foundation".
- 1.2. The address of the organization: "1234 Main Street, Suite 500, New York, NY 10001".
- 1.3. The contact information: "Phone: (212) 555-1234, Email: info@redacted.org".

- * * * * *

ਭਾਗ ਚੌਥਾ

ਕਾਂਡ ਪਹਿਲਾ:- ਅਜਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਸੁੰਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ।

ਲੇਖਕ:- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਖ (ਐਮ.ਏ.)

15 ਅਗਸਤ 1947 ਈ: ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ। ਸਤੰਬਰ 1947 ਈ: ਤੱਕ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੀ ਲੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਰਿਹਾ। ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਆਰਜ਼ੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸ਼ਿਮਲੇ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਬਣੀ। ਸੁੰੀ ਚੰਦੂ ਨਾਲ ਤੁੰਵੇਦੀ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗਵਰਨਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗੋ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਇਸ ਅਕਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਾਂਝੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਬਰਾਬਰ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ, ਸੁੰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ, ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੁੰ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮੁੜਲ ਬਣੇ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੁੜਵਾਸੇ ਵੇਂ ਨਾਲ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਸੋਂ ਦਾ ਲਗਪਗ ਤਿੰਨ ਚੌਥਾਈ ਭਾਗ; ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਵੀਆਂ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਨਾਭਾ, ਜਾਂਦ (ਸੰਗਰੂਰ) ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਆਦਿਕ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕਠਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਪਰਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ ਅਤੇ ਸੁੰਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਨ।

ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਕਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਅਕਾਲੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੁਖੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਸਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮੁੜ ਬਸੇਵੇਂ ਵੱਲ ਨੌਗਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਸਬੰਧ ਖਿਚਾਓ ਭਰਪੂਰ ਬਣਦੇ ਗਏ। ਇਸ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਬਦਲਕੇ ਸਾਂਝੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਨਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਕਮੇਟੀ ਬਣੀ ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ, "ਸੈਂਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਰਲਵੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਛੋਟੇ ਫਿਰਕੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ (ਰੀਜ਼ਰਵ) ਸੀਟਾਂ ਹੋਣ। ਇਹ ਸੀਟਾਂ ਦੱਸੇ ਸਾਲ ਤੱਕ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਉਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਫਿਰਕੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣ, ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਵਾਧੂ ਆਮ ਸੀਟਾਂ ਉੱਪੇ ਚੋਣ ਲੜਨ ਦਾ ਭੀ ਹੱਕ ਹੋਵੇ"।¹

1. ਅਜੀਤਸਿੰਘ ਸਰਹੱਦੀ, "ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ, ਦੀ ਸਟੇਰੀ ਆਫ ਦੀ ਸਟਰਗਲ"।

30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਈ: ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਕੋਟਰ ਵਾਦੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀਆ ਸਵੈਸ਼ ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨੱਥੂ ਰਾਮ ਗਾਡਸੇ ਹੱਥੋਂ ਕਤਲ ਹੋਏ। ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਡੀਓ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਿਆਧਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸਰਦਾਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜਲਾਲਉੱਦੀਨ ਸ਼ਮਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਗੋਕੇ, ਸ੍ਰ: ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਲੈਲ ਆਦਿਕ ਆਗੂ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਬਣੀ ਪੰਥਕ ਵਿਚਾਧਨ ਮੰਡਲ ਪਾਰਟੀ ਤੋੜਕੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਬਾਵਾ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਮੁੱਜਰਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਵੇਕੀਲ ਆਦਿਕ ਆਗੂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪੜੇ ਬਣੇ ਗਏ। ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀ (ਪੰਥਕ) ਮੈਂਬਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ।

26 ਜੂਨ 1948 ਈ: ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਐਡਰੈਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਬੇਸ਼ਕ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਸਾਂਝਾ ਰਾਜ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਫਿਰਕੂ ਜਜ਼ਬਾਤ ਇੰਨੇ ਭੂਘੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਭੀ ਪੋਖੇ ਦੀ ਟੱਟੀ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਭੀ ਵਿਰੁਧਤਾ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। - ਅਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਗੁਆਕੇ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਵਾਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੰਥਕ ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰੇ। ਇੱਕ ਸੱਜਣ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਭੀ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਉਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੰਥਕ ਜਮਾਤ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਭੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ।"²

-
1. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ : ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ । ਜੀਵਨ ਸੰਖਰਾਣ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ (ਪੰਨਾ 219-221)
 2. ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ । ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ । ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਪੰਨਾ 155-156)

" - ਹੁਣ ਹਾਲਤ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਕਾਂ ਗਰਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂ ਗਰਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਜਮਾਤ (ਸੁੱਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਆਦਿ) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਾਂ ਗਰਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਿੱਖ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਲੋਕ ਨਈਂ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਪਾਕੇ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਅਗਾਹ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਮੈਂਬਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਭੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅੱਜ ਸਰਕਾਰੀ ਨੇਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪੱਕਾ ਸਿੱਖ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਮੈਂਬਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਨੇ ਕਾਂ ਗਰਸ ਦਾ ਫਾਰਮ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸਖਤ ਹਾਮੀ ਹਾਂ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਸਤੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।¹

ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੁੱਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁ ਸੰਖਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਸਤੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਸਾਖ ਭੱਤ ਕੇ ਕਾਂ ਗਰਸ ਵਿੱਚ ਗਏ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਗੋਕੇ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ, " ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੁੱਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਭੀ ਸਨ ਜੋ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਕਹੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਪਟਿਆਲਾ ਸੂਨੀਅਨ (ਪੈ ਪਸੂ) ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਰਨਾਰਥੀ ਮੈਂਬਰ ਭੀ ਜਾ ਵਸੇ ਸਨ। ਉਹ ਭੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਦੋ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ ਮਰ ਚੁਕੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰ ਲਏ। ਧਰਮ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅੱਡਰਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਾਂ ਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੁੱਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਰਾਜਸੀ ਅਸਰ ਹੇਠ ਦਬਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਸਿੱਧਾ ਦਖਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਦਖਲ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਆਖੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਸਿੱਖ ਦਰਬਾਰ (ਰਿਆਸਤਾਂ) ਵਲੋਂ ਸੁੱਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨਈਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਮੈਂਬਰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹਨ। ਅਤੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਆਪ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਰ ਚੁਕੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਸੈਕੂਲਰ ਸਟੇਟ, ਸੁੱਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ

1.

ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਪੰਨਾ 156 - 157)

ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਨਾਜ਼ਮਤ ਲੇ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਪਿਛਲੀ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੋਈ ਦਖਲ ਦੇਂਦੀ ਭੀ ਸੀ ਤਾਂ ਨੁਕਸੇ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੈਕੂਲਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ।" 1

25 ਅਕਤੂਬਰ 1948 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਹੋਈ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ "ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਚੋਣ ਸਿਸਟਮ" ਸਬੰਧੀ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਈ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਰਲਵਾਂ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਭ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ, ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਛੋਟੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਚੁਣਨ ਦਾ ਹੱਕ ਦੇਣਾ, ਲੋਕਰਾਜ ਅੰਦਰ ਪੂਰਾਣਾ ਵਧੀਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਰੀਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਪਰਵਾਨਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਤੁ ਤੋਂ ਖਲੋ ਗਲਤ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਰੋਸੇ, ਏਕਤਾ ਤੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਵਧੇਗਾ। ਫਿਰਕੂ ਤਲਖੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਸਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਕੀਤੇ ਫਿਰਕੂ ਧੌਕਿਆਂ ਨੇ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਝੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਸਤੀ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਝਗੜੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।" 2

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਸਬੰਧੀ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਬਣਾਈ (ਮਨਚਰਟੀ) ਕਮੇਟੀ ਨੇ, ਵਿਧਾਨ ਘਾੜੂ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ (ਕਾਨਸਟੀਚੂਐਂਟ ਅਸੈਂਬਲੀ) ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਆਪਣੇ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ, "ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਵਾਧੂ ਹੱਕ ਦੇਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੋ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਹਨ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਲਵੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਖ ਹੋਰ ਸੀਟਾਂ ਲੋਕੇ ਆਪਣੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਤਨਾਸਬ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀਟਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦੀ

1. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ । ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ , ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼। (ਪੰਨਾ 222- 223)

2. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਹੰਦੀ । ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਦੀ ਸਟੋਰੀ ਆਫ਼ ਦੀ ਸਟਰਗਲ ((ਪੰਨਾ 164 - 165)

ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦੀ ਮੁਤਾਬਕ ਸੀਟਾਂ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ (ਵਾਧੂ ਪਾਸਕੂ) ਦੇਣ ਨਾਲ। ਦੂਸਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਆਪਣੇ ਜਾਇਜ਼ ਹੱਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਜਿਆ ਛਾਪਾ ਖਿਆਲ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਇਹ ਆਮ ਕੌਮੀ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਫ਼ਾਇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਆਇਤਾਂ ਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਜੋ ਰਿਆਇਤਾਂ ਵਿਧਾਨਸਭਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ (ਕਾਨਸਟੀਚੂਟਿਵ ਅਸੈਂਬਲੀ) ਹੋਰ ਛੋਟੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।¹

ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਰਾਜ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਸ਼ੁੱਧਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤੀ ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਆਦਿਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਕ੍ਰਿਤਾਂ ਤੋਂ ਰਿਆਸਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸੇਧ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੇ ਨੇ ਜਨਵਰੀ 1948 ਈ: ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜਨਮਦਿਵਸ ਤੋਂ ਹੋਏ ਸ਼ਾਹੀਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ, ਨਵੀਂ ਰਾਜ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ, ਜੋ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਂਝੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਹਰ ਬਾਲਗ ਲਈ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਬਣਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਚੋਖਾਈ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਚੁਣੇ (ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਾਂ ਰਾਹੀਂ) ਜਾਣੇ ਸਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਰਖਵੀਂ ਸੀਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਜੁਆਬਦੇਹ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਧੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਅੱਧੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਭੀ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ, ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਆਖ ਹੀ ਬਣਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਮਿਊਂਸਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਭੀ ਸੀਮਤ ਹੀ ਹੋਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੁੱਧਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਰਿਆਸਤੀ ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੀ ਜਖਰਦਸਤ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਪ੍ਰਤਿਮ ਸਿੰਘ ਮੁੱਜਰਾਂ, ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰ: ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਰਾਘਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਰਿਆਸਤੀ ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰੀ ਬਿੰਡਤਾਨ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤੀ ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਡਤ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਸਰਕਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।²

1. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਹੋਦੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਦੀ ਸਟੋਰੀ ਆਫ਼ ਦੀ ਸਟਰਗਲ।

(ਪੰਨਾ 180-181)

2. ਰਮੇਸ਼ ਵਾਲੀਆ ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਮੂਵਮੈਂਟ ਇਨ ਈਸਟ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟਸ।

(ਪੰਨਾ 180-181)

ਅਤੇ ਬਲ ਸਾਖੀ ਮੰਤਰੀ ਸੁਖੀਆਂ ਲੋਕਿਸ ਰੀ ਜਬਰ ਦਸਤ ਵਿਲੋਪਤ ਖੂਰੂ ਭਰ ਲਿੱਠੀ ਰਿ ਆਸਤੀ ਅਨਾਦੀ ਦਨ
 ਵੱਲੋਂ ਸਾਕੇ ਸਾਖੀ ਮੰਤਰੀ ਸਿੰਘ ਮੁਸਕਾਸ਼ੁ: ਸੁ: ਵਜੀ ਸਿੰਘ ਦਰਦੀ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਫਾ ਦੇ ਰਿ ਆਸਤੀ
 ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ, 1 ਲੋਕ ਸੇ ਵਕ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਯਕਤਾਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।¹

ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤ ਸਨ, ਅਤੇ ਪਰਜਾਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਸੀ।

1.

(ਪੰਨਾ 183-184)

ਬਾਅਦ ਵਿਚ 1952 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਪਾਰਟੀ, ਕਾਂ ਗਰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।¹

15 ਜੁਲਾਈ 1948 ਈ: ਨੂੰ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਬਣੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਪੈਪਸੂ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਇਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ। ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ 1951 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ:-

1.	ਕੁੱਲ ਸਿੱਖ ਵਸੋਂ	1,721,935
2.	ਕੁੱਲ ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ	1,704,339
3.	ਕੁੱਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸੋਂ	55,913

ਕੁੱਲ ਜੋੜ	3,482,187
----------	-----------

ਪੈਪਸੂ ਬਣਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਦਾ ਨਾਮ ਪੈਪਸੂ ਪਰਦੇਸ਼ ਕਾਂ ਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਂ ਗਰਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਨਵੇਂ ਪੈਪਸੂ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਕਾਂ ਗਰਸ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਸਭਾ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਵਿਉਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਕਾਂ ਗਰਸ ਦੇ, ਦੋ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਅਤੇ ਦੋ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਸਭਾ ਦੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਕਾਂ ਗਰਸ ਦਾ ਇੱਕ ਧੜਾ ਇਸ ਵਿਉਂਤ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੈਪਸੂ ਦਾ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਰਣੇਵਰਤੀ ਸੁਝਾਵਾਂ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਪੈਪਸੂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਪੈਪਸੂ ਪਰਦੇਸ਼ ਕਾਂ ਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ ਬ੍ਰਿਛਭਾਨ, ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਿਛਭਾਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ, ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਰਾਮਨਾਥ, ਚੌਧਰੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ; ਚਰਚਨ ਸਿੰਘ ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਰਾੜੇਵਾਲੇ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ 13 ਜਨਵਰੀ 1949 ਈ: ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਹੁਦੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਚੁਕੀ। ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ

1. ਰਮੇਸ਼ ਵਾਲੀਆ 'ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਮੂਵਮੈਂਟ ਇਨ ਈਸਟ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟਸ'।

ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਹਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿੰਡਭਾਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ ਨਵੇਂ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।¹

² ਸ੍ਰੀ ਬਿੰਡਭਾਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ, ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਪੈਪਸੂ ਪਰਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਆਗੂ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਫਰੀਦਕੋਟ, ਸੇਠ ਰਾਮਨਾਥ ਨਾਭਾ, ਚੌਧਰੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਬੁਕਸ਼ਕ, ਜੀਂਦ; ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਐਡਵੋਕੇਟ ਬਠਿੰਡਾ ਸਨ। ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਕਰਨਾਲ ਰਾਘਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਐਲ.ਡੀ. ਕੌਸਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਏ ਗਏ। ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾਏਵਾਲਾ ਮਹਾਰਾਜੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਚਿਫ਼ਤਿਓਂ ਮਾਮਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਬਿੰਡਭਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤਾਣਜੇ ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਨਵੇਂ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਰਹੇ ਕਾਲੀਆਂ ਝੰਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਖਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਪਟਿਆਲੇ ਆਦਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਦਫ਼ਾ 144 ਲਾਈ ਗਈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਹੋਈ ਇਸ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ; ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ; ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ, ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਕੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਸੈਂਟਰਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰਹੇ।

1. ਰਮੇਸ਼ ਵਾਲੀਆ । ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਮੂਵਮੈਂਟ ਇਨ ਈਸਟ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟਸ।
(ਪੰਨਾ 191-192)

2. ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਮੂਵਮੈਂਟ ਇਨ ਈਸਟ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟਸ।
(ਪੰਨਾ 192-193)

ਕਾਂਡ: ਦੂਜਾ:- ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ (1949 ਈ:) ਸਮੇਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ
ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਰਿਹਾਈ॥

ਲੇਖਕ:- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਔਲਖ (ਐਮ.ਏ.)

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ, ਪੰਡਤ ਨਾਗਿਊ ਡਾ: ਰਾਜਿੰਦਰਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਮੋਨਾਨਾ ਅਬੁਲਕਲਾਮ ਆਜਾਦ ਆਦਿਕ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ (ਭਾਰਤ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ) ਸਭ ਤੋਂ ਕੋਟਕ ਫਿਰਕੂ ਸੋਚ ਵਾਲਾ ਆਗੂ ਸੀ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਹਾਮੀ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਰ ਹੀਲੇ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਇਖਲਾਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦਾ ਨਾਕਾ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ 'ਧੋਤੀ ਟੋਪੀ ਜਮਨਾ ਪਾਰ' ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲੱਗਾ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ 'ਸੱਚਰ-ਗਿਆਨੀ' ਫਾਰਮੂਲਾ ਬਣਿਆ ਪਰ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉਹ ਭੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਵਜਾਹਤ ਵਿੱਚ ਭੀ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਸਬੰਧੀ ਦਿੱਖੇ ਮੱਤ ਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਭੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੋ ਰਿਆਇਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਛੂਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂ ਅਛੂਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਣਗੀਆਂ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਅਛੂਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ।¹

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਪੰਥਕ ਕਾਨਫਰੰਸ 21 ਅਤੇ 22 ਫਰਵਰੀ 1949 ਈ: ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬਗੰਜ ਦੀ ਚਾਰ ਦਿਵਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰ: ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਸਜੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਪੰਥਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਜਬਰਦਸਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੋ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। 21 ਫਰਵਰੀ 1949 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਨੇੜੇ ਨਰੇਲਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

1. ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਾਗੋਕੇ, ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਝੈਲ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਫੇਰੂਮਾਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜਲਾਲਪੁਰੀਆਂ ਆਦਿਕ ਆਗੂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਮਾਇਤੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਮੋਹਨ, ਬਨਾਰਸ, ਅਲਮੋੜਾ ਅਤੇ ਸੀਤਾਪੁਰ ਆਦਿਕ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ 2 ਮਾਰਚ 1949 ਈ: ਦਾ ਦਿਨ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ, ^{ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ} ਦਿਵਸ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੀਤਿ ਤਾਦੀਖ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਰੋਸ ਦਿਵਸ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਜਥੇਦਾਰ ਨਾਗੋਕੇ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਗੁੱਪ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਉਕਤ ਦੋ ਮਾਰਚ 1949 ਦਾ ਦਿਨ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਪਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸਤੇ ਬਹੁਤ ਝਗੜਾ ਹੋਇਆ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀ ਚੱਲੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਥਾਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਸਮੇਤ ਜਾਣਾਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੋ।¹

ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤਾਂ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਪਰਧਾਨਗੀ ਐਡਰੈਸ ਜੋਕਿ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨਾਂ ਸੀ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, «ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਹਸਤੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਿੱਖ ਗੈਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣਾ ਮੰਨ ਗਏ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜ਼ਖ਼ਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਪਹਿਲਾ ਖਤਰਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਹਾਰ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕਿ ਹੁਣ ਪੰਥ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਆਪਣੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਤਾਕਤ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਸਭ ਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗ ਇਹ ਅਸੂਲ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।^{ਥਾਕੀ} ਸਭ ਮੰਗਾਂ ਬਦਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਪਰ ਮੁੱਢਲਾ ਅਸੂਲ ਕਿ ਪੰਥ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਸਤੀ

1. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ : ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।

T H E T R A N S F O R M I N G P O W E R O F T H E C H U R C H

“The first thing I did was to go to the bank and get some money.”

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

С. И. ПЕТРОВ, С. И. ПЕТРОВ, И. И. ПЕТРОВ, И. И. ПЕТРОВ, И. И. ПЕТРОВ

7. The Commission has also been informed by the Government of India that it has taken steps to ensure that the rights of the people are protected.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

T. 300. 18. 19. T. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20.

CONFIDENTIAL - SECURITY INFORMATION

THE OFFICE OF THE ATTORNEY GENERAL, STATE OF TEXAS

10-11-1966

T T T T T

1. 1940 1941 1942 1943 1944 1945 1946 1947 1948 1949 1950 1951 1952 1953 1954 1955 1956 1957 1958 1959 1960 1961 1962 1963 1964 1965 1966 1967 1968 1969 1970 1971 1972 1973 1974 1975 1976 1977 1978 1979 1980 1981 1982 1983 1984 1985 1986 1987 1988 1989 1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348

T T T T T T T T T T T T T T T T T T

2. Содержание (содержит ли документ сведения, относящиеся к расследованию, и в каком объеме)

1. The first of these is the fact that the *Journal* is a very valuable source of information for the study of the history of the United States. It contains a great deal of material which is not to be found elsewhere, and it is written in a style which is both interesting and instructive. It is a very good book for the student of American history, and it is also a very good book for the general reader who is interested in the history of the United States.

THE UNITED STATES OF AMERICA

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

RECEIVED
JAN 10 1964

[illegible]

100-443887-100

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

[illegible]

THE UNITED STATES OF AMERICA
DO hereby certify that

1. The first step in the process is to identify the problem. This involves gathering information about the situation and understanding the needs of the stakeholders involved.

[illegible]

ਕਾਇਮ ਰਹੇਗੀ, ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਭੀ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਗਏ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੁਸ਼ੀ ਪੰਥ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਵਿਚ ਖਿਆਨਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹ ਨੀਡਰੀ, ਇਹ ਮੋਬਰੀ, ਇਹ ਜਥੇਦਾਰੀ, ਇਹ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਪੰਥ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਪੰਥ ਨਾਲੋਂ ਆਖਰੀ ਸਬੰਧ ਤੋੜ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਰਹੋਗੇ ਪਰ ਪੰਥ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਵਿਰੋਧ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਾਡੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਆਜ਼ਾਦ ਯੁਗਤੀ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਾਡਾ ਵਿਰੋਧ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮੇਲ ਹੀ ਮੇਲ ਹੈ; ਜੇ ਉਹ ਇਹ ਵਿਰੋਧ ਨਾਂ ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਲੜਾਈ ਹੀ ਲੜਾਈ ਹੈ।¹

ਪਟਿਆਲੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਯੂਨੀਅਨ (ਯੂਪਯੂ) ਦੀ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਸਰਕਾਰ, ਜਿਸਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੁਖਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਸਨ। ਬਾਰੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, "ਚੰਗੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਹੀ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਜ਼ੀਰ ਮੰਡਲੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਹਰਾ ਧੱਕਾ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਇਹ ਡਿਕਟੇਟਰੀ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਏਜੰਟਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਵਾਲੀ ਇਸ ਯੂਨੀਅਨ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇ। ਜੇ ਸਿੱਖ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਭੀ ਹਨ। ਉਹ ਪਟੇਲ ਹੀ ਹਨ, ਉਹ ਪਟੇਲ ਹੀ ਸਮਝੇ, ਜੇ ਅਸਲ ਤਾਕਤ ਹਿਲਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਯੋਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਪਟੇਲ ਹੀ ਸਮਝੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਆਖਰੀ ਕਿਲੇ ਉੱਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਵੀਰਿਆਂ ਨੇ ਪੰਥ ਦੇ ਗਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਪਟੇਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ।²

1. ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਿੰਘ । ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ
(ਪੰਨਾ 161-162)

2. ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਿੰਘ । ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ।
(ਪੰਨਾ 162-163)

ਅਪਰੈਲ 1949 ਈ: ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਹੇਠ ਹੋਈ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ, ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਵਿਰੁਧ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀਦਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਮਤੇ ਪਾਸ ਹੋਏ; ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਬਾਅਦ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੀਤਾਪੁਰ (ਯੂ.ਪੀ.) ਦੀ ਜਿਹਲ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਹੋਕੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ' ਸਬੰਧੀ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਲੇਖ, ਮਾਸਕ 'ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ' ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਦਸੰਬਰ 1949 ਅੰਕ) ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ, "ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਸਤੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੀ ਇੱਕ ਬੇਹਤਰੀਨ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਸ ਮੰਗ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਫੜਿਆ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖਣਾ ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਮੇਰਠ, ਸ਼ਹਾਰਨਪੁਰ ਤੱਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਉੱਥੇ ਭੀ ਜਾ ਵਸੇ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਉਕਤ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸੂਬਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਗਲਬੇ ਹੇਠੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ। ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਨਾਂ, 'ਸਿੱਖ ਸੂਬਾ' ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।¹

"ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੈਂ ਪੂਰਨ ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗਿਸਟਿੰਕ ਬੋਰਡ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਨਈਂ ਅਜਿਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲੈਣ ਲਈ, ਮੰਗ ਕਰਨਾਂ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਨਾਹੀ ਸਮਝਦਾ। ਅਸੀਂ ਨਾਮ 'ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸੂਬਾ' ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਨਾਮ 'ਸਿੱਖ ਸੂਬਾ' ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾਮ ਰੱਖ ਲਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਪਕੜ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਕੜ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸੂਬਾ ਹੋਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਗਲਬਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਅਜੇ ਸੈਟਰ ਦੇ ਹੱਕ ਮਹਿਦੂਦ ਕਰਨ ਦੇ

1. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਖਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

•

14

—

—

,

•

i

10

10

١١

4
7
16

1

9.

•

ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਨਾਭ ਡੀਫੈਂਸ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਸੈਟਰ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਨਾਭ ਭੀ ਇਸੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਸੱਜਣ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਭੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਭੀ, ਦੋਹਾਂ ਗਲਬਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਗਲਬਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹਿੰਮਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਖੜੇ ਹੋਣ ਤੇ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਾ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨਿਕਲਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲਾਂ ਗਾ।¹

ਇੱਕ ਗੱਲ ਇਹ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੂਬਾ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਪਏਗਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਧਮਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਵੱਖਰਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਦੀ ਇਹ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿਓ ਤੇ ਪੂਰਾ ਅੱਡਰਾ ਕਰ ਦਿਓ। ਅਸੀਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤੇ ਨਾਹੀ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਨਾਭ ਭੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਅਸਾਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਭ ਭੀ ਅਸਾਨੂੰ ਨਾਲ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਐਵੇਂ ਵਿਹਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਬਦਮਜ਼ਗੀ ਨਾਂ ਫੈਲਾਓ, ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਖਰਾਬੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾਂ ਮੰਨੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੰਗਣਗੀਆਂ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦਿਲੋਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਹੀ ਤੁਹਾਥੋਂ ਤੰਗ ਹਨ। ਜੇ ਇੱਕ ਦੀ ਮੰਗ ਭੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਤਾਂ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਹੌਸਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।²

ਠੀਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹੀ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮੰਗਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ, ਭਾਂ ਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮੰਨਵਾਇਆ ਹੈ। ਪਿਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਹੱਕ ਮੰਗੇ ਸਨ। ਉਹ ਮੰਨ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।

1. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ : ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

(ਪੰਨਾ 230 - 231)

2. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

(ਪੰਨਾ 232 - 233)

150 000

THE "GREAT EASTERN" STEAMSHIP CO., LTD.

[illegible]

ਅੰਗਲੋਇੰਡੀਅਨ ਠੇਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਖਵੇਂ ਹੱਕ ਮੰਗਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ।
ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਬਾਈ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੌਮ ਦੇ ਗਲਬੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ।
ਇਸ ਮੰਗ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਹਿੰਦੂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਪੱਕਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਮੁਤਾਲਬਾ (ਮੰਗ) ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ
ਬੋਲੀ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਸੱਜਣ, ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਅਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਕਹਿਣੇ
ਫਖਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਅਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਕਿ ਉਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਤਾਰਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਲੱਖ ਸਿੱਖ ਆਬਾਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਚਾਲੀ ਪੰਤਾਲੀ ਲੱਖ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਪੈਪਸੂ
ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਤੇ ਫਖਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ/ਰੂਪੀ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ
ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ? ¹

✖ " ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਅਥਵਾ ਸਿੱਖ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ, ਪਟਿਆਲਾ
ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਾਲੇ ਹੱਕ
ਮੰਗਣ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੱਕ ਪੁਜਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਭੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ
ਰਵਾਇਤਾਂ ਭੀ ਭੁਲ ਜਾਇਮ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣਾ ਤਾਂ
ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਢੰਗ ਸੁਝਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਭੀ
ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਪਰ ਹੱਲ ਪੱਕਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਦੀ
ਖਰੀਦ ਖਰੀਦ ਛੱਡੋ। ਰੂਸ ਵੱਲ ਤੱਕੇ, ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਘਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਯੂਨਿਟਾਂ ਬਣਾਕੇ ਨਾਂ
ਕੇਵਲ, ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ (ਰਾਜਾਂ) ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਜ਼ਾਦੀ (ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ) ਹੀ
ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਰੂਸ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿੱਥੇ
ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਥਵਾ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡਰਾ ਹੋਕੇ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰ
ਹੋਵੇ। ²

*1. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।

(ਪੰਨਾ 232 - 233)

2. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।

(ਪੰਨਾ 235)

155. 50.11.1941

[illegible][illegible]

1
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 1951 ਈ: ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਦਾ ਤਨਾਸਬ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ:-

ਨਾਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ	ਸਿੱਖ ਵਸੋਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	
1. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਖਹਿੜਾ (ਪੈਪਸੂ)	78.1	21.6	
2. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਰਨਾਲਾ (")	71.0	21.0	
3. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਪੰਜਾਬ)	70.7	27.7	
4. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ (ਪੈਪਸੂ)	65.2	33.6	
5. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ (ਪੈਪਸੂ)	63.6	35.5	
6. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ (ਪੰਜਾਬ)	61.7	37.4	
7. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ (ਪੰਜਾਬ)	59.6	38.7	
8. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ (ਪੰਜਾਬ)	56.5	42.6	
9. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ (ਪੈਪਸੂ)	47.1	52.1	
10. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ (ਪੰਜਾਬ)	46.6	45.5	
11. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸੰਗਰੂਰ (ਪੈਪਸੂ)	33.4	65.4	
12. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ (ਪੰਜਾਬ)	26.2	73.2	
13. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲਾ (ਪੰਜਾਬ)	24.6	72.2	
14. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੋਹਿਸਤਾਨ, ਕੰਢਾਘਾਟ ਆਦਿ ਦਾ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ	9.00	89.0	
15. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਰਨਾਲ (ਪੰਜਾਬ)	8.9	90.3	
16. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਿਸਾਰ (ਪੰਜਾਬ)	7.7	91.3	
17. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੜਗਾਂਧੀ (ਪੰਜਾਬ)	0.7	82.1	
18. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਹਤਕ (ਪੰਜਾਬ)	0.7	98.5	
19. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ (ਪੈਪਸੂ)	0.6	99.0	
----- XX ----- XXX -----			
ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ	33.4	63.5	ਕੁੱਲ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ 3.1
ਸਮੁੱਚੇ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ	49.3	48.8	1.9
ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ	35.0	62.3	2.7

155

~~CONFIDENTIAL~~

ਕਾਂਡ ਤੀਜਾ:- ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਛਿੱਡਾ ਅਤੇ 1952 ਈ: ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ।

ਲੇਖਕ:- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਨਥ (ਐਮ. ਏ.)

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੇਤੀ ਹੀ (1950 ਈ: ਵਿੱਚ) ਇੱਕ ਅਕਾਲੀ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਛਿੱਡਾ ਅਤੇ 1952 ਈ: ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂ ਆਈ, ਪਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਹਾਰ ਗਿਆ। ਅਕਾਲੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜੀ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਮੁੜ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗੋ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਸਨ, ਅਕਾਲੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਬਾਵਾ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਹੰਦੀ ਅਦਿਕ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਗ ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੰਥਕ (ਅਕਾਲੀ) ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਮੰਗ ਦਾ ਜਬਰਦਸਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਥਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।¹

7 ਸਤੰਬਰ 1950 ਈ: ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾਲ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਅਤੇ ਦਫ਼ਾ 124 (ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਦੋਸ਼) ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ 28 ਨਵੰਬਰ 1950 ਈ: ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ

1. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ । ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਖਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 84

1000

ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। 15 ਦਸੰਬਰ 1950 ਈ: ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਗ੍ਰਿਹਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਨਾਥ ਨਾਥ ਕਾਟਜੂ ਤੇ ਫਿਰ ਗੋਬਿੰਦ ਬੱਲਭ ਪੰਤ ਭਾਰਤ ਦਾ ਗ੍ਰਿਹਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ ਸੀ। 1951 ਈ: ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ: ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਅਕਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ ਰਾੜੇਵਾਲੇ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕਰਨਲ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਪਾਰਟੀ ਸਮੇਤ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।

23 ਮਈ 1951 ਈ: ਨੂੰ ਕਰਨਲ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਬਣਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਬਿੰਦੁਭਾਨ ਸੁਨਾਮ ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਡਿਪਟੀ ਮੁਖਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ, ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪੋਲਾ, ਅਤੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਤਕੌਲਕ ਆਦਿਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਏ ਗਏ। ਜੁਲਾਈ 1948 ਈ: ਤੋਂ ਮਈ 1951 ਈ: ਤੱਕ, ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਅੰਤਰਮ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਬਣੇ ਤੇ ਟੁੱਟੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਰਾੜੇਵਾਲੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਰਨਲ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਬਣਿਆ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਆਗੂ ਰਿਆਸਤ ~~ਅਸ~~ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਉਚਾਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਸਨ।

1952 ਈ: ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਫਲਤਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਾਲਤ ਕੋਈ ਖਾਸ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਹੋਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੁਲ 126 ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ 95 ਸੀਟਾਂ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ 13 ਸੀਟਾਂ, ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ 9 ਸੀਟਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੀਟਾਂ, ਜਿੰਮੀਦਾਰਾ ਲੀਗ (ਸਰ ਛੋਟੂ ਰਾਮ ਪਾਰਟੀ) ਨੂੰ ਦੋ ਸੀਟਾਂ, ਲਾਲ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੀਟ ਅਤੇ ਫਾਰਵਰਡ ਬਲਾਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੀਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਫਲ ਹੋਏ ਕੁਲ 95 ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 75 ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ 20 ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ^{ਕੋ}ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਸਿੱਖ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਦੀ ਸੀ।

ਪੈਪਸੂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲ ਸੀਟਾਂ ਲਈ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ 19 ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਫਲ ਹੋਏ ਤੇ ਅੱਧੀ ਚਰਜਨ ਦੇ ਨਗਪਗ ਆਜਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਇਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਫਲ ਹੋਏ। ਭਾਂ ਗਰਸ ਨੂੰ 26 ਸੀਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਕੁਝ ਆਜਾਦ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ, ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂ ਝੇ ਫਰੰਟ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲ 44 ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ 19 ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਜਦ ਕਿ ਦੋਲ ਆਜਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਇਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਫਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਭਾਂ ਗਰਸ ਨੂੰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਸਤਾਰਾਂ ਸੀਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਸੀਟਾਂ ਅਕਾਲੀਦਲ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਆਜਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਲਈ ਸ੍ਰ: ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਸਫਲ ਹੋਏ ਸਨ।¹

21 ਅਪਰੈਲ 1952 ਈ: ਨੂੰ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲੇ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਹਦੇ ਲਈ ਸੁਰੰਧ ਚੁੱਕੀ। ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ: ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਸ੍ਰ: ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਮੀਰਾਂ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਆਦਿਕ ਆਗੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਹ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰਿਆਨਵੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਨਗਪਗ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਅੱਧੀ ਚਰਜਨ ਦੇ ਨਗਪਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚੋਣ ਉਜਰਦਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਮਾਰਚ 1953 ਈ: ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ. ਪੀ. ਐਸ. ਰਾਓ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬਣਾਏ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੈਪਸੂ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਧੜੇ ਸਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਜਥੇਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਗੁੱਜਰਾਂ, ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਫੌਰੂਵਾਲੀਆਂ ਆਦਿਕ ਆਗੂ ਸਨ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਾਮੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸਨ।²

1. ਪ੍ਰੋ: ਰੁਮੇਸ਼ ਵਾਲੀਆ 'ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਮੂਵਮੈਂਟ ਇਨ ਈਸਟ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟਸ'।

(ਪੰਨਾ 196)

2. 'ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਮੂਵਮੈਂਟ ਇਨ ਈਸਟ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟਸ'।

(ਪੰਨਾ 197)

1. T. 01

THE UNITED STATES GOVERNMENT

1952 ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ 1953 ਈ: ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਮੋਰਚਾ ਬਣਾਏ ਇਹ ਚੋਣ ਲੜੀ। 132 ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 106 ਅਕਾਲੀ, 18 ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਤੇ ਅੱਠ ਆਜਾਦ ਸਫਲ ਹੋਏ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਰਾਜਸੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਵਜੋਂ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਅਕਤੂਬਰ 1953 ਈ: ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਚੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜਥਾ ਲੋਕੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚਲਕੇ ਇਹ ਜਥਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਜਲੰਧਰ, ਸੰਗਰੂਰ, ਨਾਭਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਅੰਬਾਲਾ ਆਦਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੜਾ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਜਦ ਇਹ ਜਥਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ 15 ਨਵੰਬਰ 1953 ਈ: ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਹਿੰਦੂ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹੱਕ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦਾ ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਭੀ ਫਤਿਹ ਹੋ ਗਿਆ।¹

1954 ਈ: ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਪੈਪਸੂ ਦੀਆਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਿਮਨੀ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਕੇ ਪੈਪਸੂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ, ਪੰਡਤ ਨਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਦਸੰਬਰ 1953 ਈ: ਵਿੱਚ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਚੋਰੇ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਪੰਡਤ ਨਰਿੰਦਰ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਤੇ ਪੁੱਜੇ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੰਡਤ ਨਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਭੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਡਤ ਨਰਿੰਦਰ ਨੇ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੁੱਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟੋਕਿਆ। ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਤੇ ਫੁੱਲ ਵਰਸਾਏ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਨਰਿੰਦਰ ਦੀ ਜੇ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ। ਜਦ ਪੰਡਤ ਨਰਿੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅੰਦਰ ਬਣੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਤੋਂ ਨਾਉਂਡਸਪੀਕਰ ਦਾ ਮਾਈਕਰੋਫੋਨ ਖੋਹ ਲਿਆ। ਇਸ ਮਿਲਸ਼ਨੇ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੜਿਆ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ 18 ਜਨਵਰੀ 1954 ਈ: ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਅਕਾਲੀ ਜਲੰਧਰ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:-²

-
1. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ । ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।
(ਪੰਨਾ 251 - 258)
 2. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ । ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।
(ਪੰਨਾ 255 - 259)

1. T T 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100

100-443887-100

Digitized by Panjab Digital Library | www.panjabdigilib.org

"ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭੇਟ ਕਰਨ ਅਰਥਾਤ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ
 ਹਰ ਕੋਈ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸੇ ਰਾਜਸੀ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ
 ਗਏ ਸਨ। ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਗੋਂ ਰਾਜ ਪੁੱਖ (ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ
 ਸਿੰਘ) ਦੇ ਬੁਲਾਵੇ ਤੇ ਉੱਥੇ ਗਏ ਸਨ। ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਛੱਡਕੇ ਉੱਥੇ
 ਪੁੱਜਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮਤਲਬ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ
 ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ
 ਉਹ ਭੀ ਉਦੋਂ ਜਦ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਸੱਜਣ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਕੇ ਭੇਟ
 ਚੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪਤਵੰਤਾ ਸੱਜਣ ਆਏ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਸਿਰੋਪਾਓ
 ਜਰੂਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੁਗਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।¹

----- XX --- XX -----

" ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਪੁੱਖ (ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ
 ਸਿੰਘ) ਸ੍ਰ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕਾ, ਕਰਨਲ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਾਲਾ ਬਿੰਡਰਾਨ ਵੱਲੋਂ
 ਉੱਥੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰਨਾ ਹੈ।
 ਰਾਜ ਪੁੱਖ ਨੂੰ ਕੀ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਲਈ ਵਰਤਣ? ਜੇ ਅ
 ਆਪ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲ
 ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਉਣ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਉਣ। ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ
 ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਟੀਹਾਂ ਤੇ ਚਲਕੇ ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਨੂੰ
 ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਅਯੋਗ ਕਾਰੇ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਾਂ ਵਧਾਉਣ।²

----- XX --- XX -----

ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਲੋਕਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਅਸਲ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ
 ਦੋ ਲੱਖ ਦੇ ਇੱਕਠ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਹੀ ਆਪਦੀ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅੰਦਰ ਤਕਰੀਬ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ (ਪੰਨਾ 259 - 260)

2. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ (ਪੰਨਾ 261 - 262)

THE UNITED STATES GOVERNMENT

ਸਨ। ਜੇ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਹੀ ਇਸ ਰਾਏ ਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਕੋਈ ਇੱਕ ਨੌਖ ਦੇ ਇੱਕਠ ਨੇ, ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਪੰਥਕ ਨਾਭਾਂ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਮੁਲਕ ਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਸੂਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲਤਖਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਤੇ ਸੰਮਤੀ ਤੇਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸਨੂੰ ਰਾਜਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅੱਜ ਸੰਖੇਪ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹੋ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਗੱਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਨਾਭਾਂ ਤੇ ਸ਼ਿੱਧਾ ਅਸਰ ਪਾਵੇ। ਉਹ ਪੰਥਕ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਰਾਜਸੀ ਨਹੀਂ।¹

----- XX----- XX-----

ਕਾਂਡ ਚੌਥਾ:- ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦਾ ਆਰੰਭ।

ਲੇਖਕ:- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਖ (ਐਮ. ਏ.)

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਮਗਰੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਆਗੂ ਇਸ ਮੰਗ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਮਰਥਕ ਬਣੇ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ ਬਾਅਦ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਬਣਾਏਗੀ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬਾ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜਨ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਤੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮੰਗ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਸੁਆਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।²

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ (ਪੰਨਾ 261 - 262)

2. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ (ਪੰਨਾ 264)

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਸਬੰਧੀ, ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ ' ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਦੀ ' ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ, " ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਬਾਦੀ 85 ਫੀ ਸਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉੱਥੇ 15 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੰਦੂ ਦੁਬੇਲ ਜਾਂ ਗੁਲਾਮ ਨ ਹੀ ਹਨ। ਅਸਲ ਤਾਕਤ ਅਥਵਾ ਫੌਜ ਤਾਂ ਕੋਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਹੀ ਹੈ। ਕੋਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁਲਾ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਜਿਹਲ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਕੋਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਧਾਰਮਿਕ ਤੁੱਲਸ਼ਬ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਮੇਰੇ ਗਵਾਹ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਆਪ ਹਨ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਅਛੂਤਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਅਛੂਤਾਂ ਵਾਲੇ ਹੱਕ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ, ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮੈਂਬਰ ਤੁੱਲਸ਼ਬੀ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ।¹

" ਦੂਜੀ ਦਲੀਲ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਛੋਟਾ ਸੂਬਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਤਰ ਪੱਛਮੀ ਸੂਬਾ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਪਿਛਾਵਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅੱਡਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਡਰਾ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਲਾਕਾ ਸਰਹੱਦ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂ ਨੀਡਰਾਂ ਨੇ ਕੋਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਭਰੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਚੁਪ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਬਹਿਣਾਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅੱਡਰੀ ਸਿੱਖ ਸਟੇਟ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਰੋੜ੍ਹੇ, ਫੇਰ ਰੋਕਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਹੈ ਅਸਲ ਸ਼ੱਕ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੋਕਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੁਜਰਾਤ ਦਾ ਸੂਬਾ ਭੀ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਬੱਸ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਵੱਡੀ ਦੁਖਦਾਈ ਗੱਲ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।²

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।
(ਪੰਨਾ 265)

2. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।
(ਪੰਨਾ 266)

" ਜੇ ਅਸੀਂ ਠੀਕੇ ਖੁਦਗਰਜ ਭੀ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਭੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਾਇਦਾ ਤਾਂ ਮੋਚਾਂ ਗੇ। ਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਅਡਰੀ ਰਿਆਸਤ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਫਾਇਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਵੱਧਣ ਫੁੱਲਣ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਹਾਂ, ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬੰਬਈ, ਕਨਕੜਾ, ਦਿੱਲੀ, ਯੂ. ਪੀ. ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਛਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਹੱਕ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡਾ ਇਹ ਹੱਕ ਖੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਨਾ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਉਂਪਾਰ ਉੱਥੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਟੁੱਟੀ ਜਿਹੀ ਆਜਾਦ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।¹

" ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਤਾਂ ਇਸ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੁਕਤਾ ਹੀ ਆ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਭਰਾਓ ਦੀ ਜੰਗ ਹਾਰੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ੁਭਰਾਉਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਾਰੇ ਸਾਂ, ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਹਾਰ ਗਏ ਸਾਂ, ਜੇ ਬਾਬਰ ਪਾਨੀਪਤ ਦਾ ਜੰਗ ਜਿਤਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਾਨੀਪਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਜਿਤਿਆ ਸੀ। ਜੰਗ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਤੇ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਧਰਮਯੁੱਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਉੱਤੇ, ਪਰ ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਹੈ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਦੀ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਿਸਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਧਰਮ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਰਾਜਨੀਤੀ? ਜੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਸੰਦ ਹੈ ਉਹ ਧਰਮ ਤੇ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਨਾਪਸੰਦ, ਉਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਹੋਇਗੀ। ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਭੀ ਸ਼ਹੀਦ ਨਾਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣ ਰਹੀ ਤਾਕਤ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਲਈ ਖਤਰਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਖੁਦ ਜਹਾਂ ਗੰਗੇ ਆਪਣੀ ਸਵੈਜੀਵਨੀ 'ਤੇਜ਼ਾ ਕਿ ਜਹਾਂ ਗੰਗੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਉੱਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਇਹ ਇਲਜਾਮ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।²

1. ' ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

(ਪੰਨਾ 268)

2. ' ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

(ਪੰਨਾ 269 - 270)

" ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਨੂੰ ਜਦ ਸੂਨੀ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਕੰਡਿਆਂ ਦਾ ਤਾਜ ਰੱਖਕੇ ਮਖੌਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਭੀ ਇਹੋ ਇਲਜਾਮ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਸਿੱਖ ਬਹੀਦ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਭ ਉੱਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨਾ, ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਦਾ ਇਲਜਾਮ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਇਲਜਾਮ ਲਾਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਇਹ ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਦਾ ਔਰਤ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਤੇ ਤਨਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾਕੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨੀ ਨਾ ਆਕ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੋਗੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਭੀ ਫੁੱਟ ਪਾ ਲਵੋਗੇ। ਆਖਰ ਨੇਕ ਬੰਦੇ ਹਰ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਹਨ। ਜੇ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜੋ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਸ ਫਿਰਕੂ ਗਲਬੇ ਹੇਠਾਂ ਆਏ ਰਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਭੀ, ਅਜਿਹੇ ਹਿੰਦੂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਹਿੰਦੂ ਧੌਰੇਵਾਹੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਣ।¹

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸਾਖੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ, 14 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ 'ਸਮਿਥੇਟ ਮਹੱਲੇ' ਦਾ ਜਨੂਸ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜਨੂਸ ਵਿੱਚ 14 ਅਪਰੈਲ 1955 ਈ. ਨੂੰ ਭੀ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਕ਼ੇ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਭੀਮ ਸੈਨ ਸੱਚਰ ਸੀ ਤੇ ਸ੍ਰ. ਪ੍ਰਭਾਧ ਸਿੰਘ ਕੈਂਪ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੱਕ ਵਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਸੱਚਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਨ। ਸੋ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਫ਼ਾ 144 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਉਕਤ ਜਨੂਸ ਵਿੱਚ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ' ਦੇ ਨਾਕ਼ੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਚਾਲੀ ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਮੁਖੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਮੰਗਣਾਂ ਕੋਈ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਗ਼ੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਮੰਗਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਾਕ਼ੇ ਲਾਉਣ ਉੱਤੇ ਬੰਦਸ਼ ਲਾਉਣੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੱਕਾਂ ਅਤੇ ਨਾਗਰਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਵਾਰ ਸੀ। ਸੁੱਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸ ਮਈ ਤੱਕ, ਗਿਰਫਤਾਰ ਅਕਾਲੀ ਰਿਹਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਇਸ ਚੇਤਾਵਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ।²

1. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 270 - 271)

2. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 272)

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਜਿੰਦਾਬਾਦ' ਦੇ ਨਾਕਰੇ ਤੇ ਲੱਗੀ ਪਾਬੰਦੀ ਦਫ਼ਾ 144 ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਆਕਾਲੀ ਰਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੇ ਸੁੱਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ, ਦਫ਼ਾ 144 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਮੋਰਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੋਸ਼ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਥਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਦੋਸ਼ ਸਿੰਘ ਮਈ 1955 ਈ: ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਕੇ ਗਿਰਫਤਾਰ ਹੋਇਆ। ਸੁੱਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਰਫਤਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਚੈਲੰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਅਕਾਲੀ ਜਥਿਆਂ ਦੀ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਜਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੌ ਤੱਕ ਭੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਆਮ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। " 1

" ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਕੇ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਬੰਬ ਚਲਾਕੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਇਆ ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਬੰਬ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੁੱਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਸੁੱਟੇ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੰਗਰ ਤੇ ਭੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਚੰਗੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੁੱਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਭੁਖਿਆ ਮਚਨ ਦੀ ਕੋਢੀਸ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਕਾਰਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਥੜ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਹੋਈ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਉੱਤੇ ਛਾਪੇ ਮਾਰਕੇ ਉਥੇ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਭ ਅਜਿਹੇ ਯਾਤਰੂ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਸਨੂੰ 'ਅਕਾਲੀ' ਹੋਣ ਦਾ ਛੱਕ ਸੀ, ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ (ਦਫਤਰ ਸੁੱਮਣੀ ਕਮੇਟੀ) ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਫੌਜੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਨੇ ਮਾਰਚ ਭੀ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੈਭੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਭੀ ਉਲਟਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। 2

1. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼' (ਪੰਨਾ 273)

2. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼' (ਪੰਨਾ 274)

1. 1.1

1. *Chlorophyll a* (Chl *a*)

ਅੰਤ 12 ਜੁਲਾਈ 1955 ਈ: ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਫ਼ਾ 144 ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਾਪਸ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਮੰਨ ਲਈ। ਪਰ ਸ੍ਰ: ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨੇ, ਜੋ ਸੱਚਰ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਜ਼ੀਰ ਸੀ, ਨਾਲਾ ਭੀਮ ਸੈਨ ਸੱਚਰ ਵਿਰੁੱਧ ਅਕਾਲੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵਿਖਾਉਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਇਆ। ਨਾਲਾ ਭੀਮ ਸੈਨ ਸੱਚਰ ਭੀ ਕੁਝ ਦਬਕ ਗਏ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਆਮ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਕੁਝ ਨਮਕ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਪਿੱਛੇ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਉੱਪਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚੱਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਦੋ ਦੋ ਦਿਨ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਭੀ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਤੰਬਰ 1955 ਈ: ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹਫ਼ਤੇ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਆਮ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।¹

" ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਜਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬੜਾ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਹੀ, ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ (ਮਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ) ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਲੈ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਮੇਲੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਭਾਰੀ ਪੰਥਕ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਨਵੇਂ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਈ ਗਈ। ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਰੈਪ੍ਰੇਜ਼ੇਂਟੇਸ਼ਨ ਕਾਂ ਗਰਸ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦੇਵੇ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਸ੍ਰ: ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਪੰਡਤ ਕਾਹੂ, ਪੰਤ ਅਤੇ ਮੈਨਾਨਾ ਅਬੁਲਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਆਦਿਕ ਕਾਂ ਗਰਸੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਰੱਲ ਬਾਤ ਲਈ ਇੱਕ ਦੋ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੀ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਕਿ ਕਾਂ ਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।²

-
1. ' ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।
(ਪੰਨਾ 274 - 275)
 2. ' ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।
(ਪੰਨਾ 2751)

1955

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ਕਾਂਡ ਪੰਜਵਾਂ :- ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਕਾਂ ਗਰਸ ਸਮਝੌਤਾ।

ਲੇਖਕ :- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਖ (ਐਮ.ਏ.)

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਭੀ ਕਾਂ ਗਰਸ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ 20, 21 ਫਰਵਰੀ 1956 ਈ: ਨੂੰ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ। ਭਾਰਤੀ ਜਨਸੰਘ ਨੇ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕਾਂ ਗਰਸੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਮਰਿਨਾਠਾ ਠਾਠ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਪੁਰਜੋਬ ਅਰੀਠਾਨਾਂ ਕੰਮ, ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਬਣੇ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਜਨਸੰਘ ਦਾ ਅਤੇ ਕਾਂ ਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ, ਤਿੰਨ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਜਲੂਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਿਕਲੇ। ਅਕਾਲੀਦਲ ਦਾ ਜਲੂਸ ਕਾਂ ਗਰਸ ਤੇ ਜਨਸੰਘ ਦੋਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਜਨਸੰਘ ਦਾ ਜਲੂਸ ਜਿਸਨੂੰ ਕਾਂ ਗਰਸ ਦੇ ਜਲੂਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਮਹਾਸ਼ਾ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੱਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੱਸੀ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਜਲੂਸ, ਬਾਬਾ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬੁਰਜ ਤੋਂ ਲੈਕੇ, ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਪੰਡਲ ਤੱਕ, ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਕੇ ਮਾਹਲਾਂ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਲਗਾਤਾਰ ਕਈ ਘੰਟੇ ਨੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਅਕਾਲੀ ਹਲਕਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਕਾਲੀ ਜਲੂਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੱਸ ਲੱਖ, ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਚਾਈ ਲੱਖ ਸੀ।¹

ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕੱਠਾਂ ਤੋਂ ਬੇੜਾ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਕਾਂ ਗਰਸ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ 'ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ' ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਇਆ। ਸਮਝੌਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੋ ਰਿਜਨਾਂ ਜਾਂ ਖੇਤਰਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਖਿੱਤੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਖਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇੱਕ ਅਸੈਂਬਲੀ, ਇੱਕ ਗਵਰਨਰ, ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਤੇ ਇੱਕ ਸਪੀਕਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਭਾਈਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਮੁਆਮਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਇਕੱਠ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਦੋ ਰਿਜਨ ਨ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਭੀ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ 1957 ਈ: ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਭੀ ਕਾਂ ਗਰਸੀ ਇਕੱਠਾਂ ਤੇ ਹੀ ਚੋਣ ਲੜਨ।²

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ (ਪੰਨਾ 276)

2. ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ । ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ

15. 10. 1944

1. 1510

ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਜਨਰਲ ਇਜਲਾਸ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਤੇ ਇਸਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਲੈਣ ਲਈ, ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੰਥਕ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਜਨਰਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੰਥ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲਾ ਮੰਨਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮੰਨ ਕੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲਾ ਤਾਂ ਸ਼ਗਨ ਵਾਂਗ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਵਿਆਹ ਵਾਂਗ। ਇਸ ਸ਼ਗਨ ਨੂੰ ਮੋੜਨਾਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ'; ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਨੀਡਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਦਿਕ ਨੇ ਭੀ ਜੋ ਇਸ ਇਕੱਠਤਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲਾ ਮੰਨ ਲੈਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਪੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਅਜਮਾਇਸ਼ ਲਈ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਸ੍ਰ: ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ। ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਰਾਂ ਅਪਰੈਲ 1956 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਜਨਰਲ ਇਜਲਾਸ ਨੇ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਅਕਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ' ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।¹

ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਦੀ ਅਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਕੇ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਏ। ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਭੀ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰ: ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਥਾਂ ਸ੍ਰ: ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 24 ਅਪਰੈਲ 1957 ਈ: ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ

1. Introduction

UNITED STATES OF AMERICA vs. [redacted]

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਂ ਨਿਖੀ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ, "ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਇਕਰਾਰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਏ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਹਾਲਾਂ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਪੜਤਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ, ਪੰਡਤ ਨਰਿੰਦਰ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਮੋਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੂੰ ਭੀ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ।¹

1957 ਈ: ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨਈਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਟਿਕਟ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਕੁਲ ਪੱਚੀ ਤੀਹ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਭੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਇਕਰਾਰ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਹੱਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਈ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਬਹੁਮਤ ਆਇਆ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੌਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸ੍ਰ: ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਨਵੰਬਰ 1957 ਈ: ਵਿੱਚ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਥਰਿਟੀਆਂ ਜਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਇੱਕ ਬੇਜਾਨ ਖਿਲੌਣਾ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ ਵਾਲਾ ਸਮਝੌਤਾ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਨੜਾਂ ਹਾਂ।²

1. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 283 - 284)

2. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 286)

1. 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
 2. 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
 3. 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
 4. 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
 5. 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
 6. 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
 7. 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
 8. 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
 9. 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
 10. 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000

1958 ਈ: ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਸ੍ਰ: ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡਕੇ ਮੁੜ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇਜਲਾਸ 16 ਨਵੰਬਰ 1958 ਈ: ਨੂੰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਵਾਸਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲਪੁਰਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਹਾਰ ਗਏ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲਪੁਰਾ ਤਿੰਨ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਜਾਦ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲਪੁਰਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਏ।¹

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੁੱਲ 151 ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਨਿਯਮਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਚੋਣ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦਾ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਖਿਆਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦਾ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਂਬਰ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੋਟ ਕਰਕੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾ ਦੇਵਣਗੇ। ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਧੜੇ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰਕੇ 54 ਮੈਂਬਰ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਚ, ਸਰਪੰਚਾ ਅਦਿ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਚੁਣਕੇ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਇਸ ਧੜੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਵਜੋਂ 2 ਜਨਵਰੀ 1959 ਈ: ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਨਰਿੰਦਰ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਪੰਡਿਤ ਨਰਿੰਦਰ ਨੇ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ, ਇਸ ਧੜੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ 15 ਮਾਰਚ 1959 ਈ: ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।²

1. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ - ਜੀਵਨ ਸੰਖਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 287 - 288)

2. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਖਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 288)

13 ਮਾਰਚ 1959 ਈ: ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਜਿਹਲ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 15 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸੁੱਮਣੀ ਅਕਾਨੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਦਿਲੀ ਵਿਖੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ। ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਇਸ ਜਲੂਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਰੋਧ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਜਿਹਲ ਤੋਂ 14 ਮਾਰਚ 1959 ਈ: ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਪੰਡਿਤ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, " ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝਕੇ, ਸਰਕਾਰ ਪੱਖੀ ਧੜੇ ਦਾ ਸੁੱਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪੱਖੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਆ ਰਹੇ ਬੇਪ੍ਰਤੀਬੰਧੀ ਦੇ ਮਤੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਖਿਆਲਾਂ ਤੋਂ ਉਠੋ ਉਠ ਕੇ, ਇਸ ਸੁਆਲ ਦਾ ਸਾਲਸੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਵਾਓ।¹

" ਸਾਲਸੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਚਾਰਯ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ , ਸ੍ਰੀ ਰਾਜ ਗੋਪਾਲ ਆਚਾਰੀਆ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰੈਣ ਦੇ ਨਾਮ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਕ ਖੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੀ ਸਾਲਸੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇੱਜਤ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਘਣਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਦਖਲ ਰੋਕਣ ਲਈ 23 ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂਗਾ, ਜੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਉਤਰ ਨਾਂ ਮਿਲਿਆ।" ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਬਾਰਾਂ ਅਪਰੈਲ 1959 ਈ: ਨੂੰ ਦਿਲੀ ਜਾਕੇ ਪੰਡਿਤ ਨਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨੇਹਿਰੂ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੈਕਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਡਿਤ ਨਰਿੰਦਰ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਭਰੋਸ਼ਾ ਦੁਆਇਆ।²

1. ' ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

(ਪੰਨਾ 289 - 290)

2. ' ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ -- ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

(ਪੰਨਾ 290 - 291)

1. 1. 1.

जय श्री गुरुदेव

ਕਾਂਡ ਛੇਵਾਂ : ਨਹਿਰੂ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੈਕਟ॥

ਲੇਖਕ:- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਖ (ਐਮ. ਏ.)

ਨਹਿਰੂ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੈਕਟਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੁਆਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ, ਕਈ ਸਕਾਇਤਾਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਦਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਏ ਜੋ ਵੇਖੇ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦਖਲ ਨਾਂ ਦੇਣ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਅਮਲ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਖਲ ਦੀ ਸਕਾਇਤ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ। ਇਸ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਨੀਯਤ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰੇ ਅਤੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਮਸਲੇ ਸਬੰਧੀ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਣ। ਉਹ ਮਸਲਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ।¹

ਇਹ ਭੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਜਰਨਲ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਬਦਲਾਵ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਰਮੀਮ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਰਮੀਮ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਪੈਕਟ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਭੀ ਇਸ ਪੈਕਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਹੋਏ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਨਭ ਮੁਖਬੀਨ ਸਿੰਘ ਨਾਮਜ਼ਦ ਹੋਏ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਦੇ ਦਖਲ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। 27 ਅਗਸਤ 1959 ਈ. ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਅਕਾਲੀ' ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ:-²

1. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 291)

2. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 292)

" ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾਉਣ ਦੀ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਬਦਤਰੀਨ ਮਿਸਾਲ ਉਹ ਹਮਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੰਮਤ ਗੰਜ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਨਈ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਗੁੰਡੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੈਜਾਏ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੰਮਤ ਗੰਜ ਤੇ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਮੈਂਕੇ ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਸਾਰੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਰ ਅਜਿਹੀ ਕਾਨੂੰਨਗਰਦੀ ਤੇ ਧੱਕੇਬਾਰੀ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਬਾਰਸ਼ੁਖ ਅਤੇ ਤਾਕਤਵਰ ਆਗੂ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਨਾ ਅਫਜਾਈ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ¹

" ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਸਾਂ (ਸ੍ਰ: ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ) ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤੇ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਲਾਹੜਤ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਕੌਫ਼ਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਅਜਿਹੀ ਕਾਨੂੰਨਗਰਦੀ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਤੋਹੀਨ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਰੇਜ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਢੰਡੇਰਾ ਪਿੱਟਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਕਦੀ ਨਖੇਧੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਭੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਾਕਿਆਤ ਅਫਸੋਸ ਨਾਕ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਿਆਤ ਦੀ ਜੰਮੇਵਾਰੀ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁੰਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹਮਲੇ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ² ਸ਼ਹਿਰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

1. ' ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।

(ਪੰਨਾ 292 - 293)

2. ' ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।

(ਪੰਨਾ 293)

- 15 -

[illegible][illegible]

THE TITANIC, 1912

ST. JOHN'S COLLEGE, NEW YORK

[illegible]

POST OFFICE AT NEW YORK, N. Y. MAY 10 1894

5th Sept 1946. Tuesday. 15.20. 1000 ft. 1000 ft. 1000 ft. 1000 ft. 1000 ft.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

RECEIVED - JAN 10 1967

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

IT IS THE POLICY OF THE UNITED STATES GOVERNMENT TO OPPOSE SUCH DISCRIMINATION.

[illegible]

JAMES T. HARRIS

1952 年 10 月 1 日

THE UNITED STATES OF AMERICA

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

[illegible]

On July 10, 1967, the following information was received from the Bureau of the Census:

REPORT OF THE BOARD OF DIRECTORS OF THE NATIONAL ASSOCIATION OF REALTORS FOR THE YEAR 1955

1. The first step in the process of the investigation is the identification of the problem. This is done by the investigator who is responsible for the study. The investigator must first identify the problem that is being investigated. This is done by the investigator who is responsible for the study. The investigator must first identify the problem that is being investigated.

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

THE STATE OF TEXAS, COUNTY OF DALLAS, ss. I, _____, Clerk of the County Court, do hereby certify that the foregoing is a true and correct copy of the original of the same as the same appears from the records of the County Court of the County of Dallas, State of Texas.

ਕਾਂਡ ਸੱਤਵਾਂ :- 1960 ਈ: ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਮੋਰਚਾ॥

ਲੇਖਕ:- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਖ (ਐਮ. ਏ.)

17 ਜਨਵਰੀ 1960 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ 140 ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 136 ਸੀਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਸੀਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਜਿੱਤ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੰਗ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ' ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੋਣ ਤਾਂ ਲੜੀ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸੁਆਲ ਤੇ ਛੱਡੀ ਸੀ। ਤਾਂ ਵੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸ ਪਦ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਣ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ 22 ਮਈ 1960 ਈ: ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਯੀਵਾਦੀ ਪੰਡਤ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਦੀ ਪਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹੋਈ। ਇਸ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੇਸ਼ ਭਰਤ ਡਾਕਟਰ ਸੈਫੁਦੀਨ ਕਿਚਲੂ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਸਮਰਥਕ ਸਭ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਇਕੱਠਤਾ ਵਿੱਚ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।¹

ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਮਨਵਾਉਣ ਲਈ ਜਬਰਦਸਤ ਐਜੰਡੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ 29 ਮਈ 1960 ਈ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥਾ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਐਜੰਡੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਤੁਰਨਾਂ ਸੀ ਇਸ ਜਥੇ ਨੇ ਅਭੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, 12 ਜੂਨ 1960 ਈ: ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇਗਬਹਾਦਰ ਜੀ

1. ਪ੍ਰੋ: ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਸਰਦਾਰ' (ਪੰਨਾ 185)

ਅਤੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੰਪਾਦਕ 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਖਰਣ ਤੇ ਉਦੇਸ਼' (ਪੰਨਾ 295)

ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ , ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ੀਸ਼ ਗੰਜ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਪੁੱਜਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਜਲੂਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ 'ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਭੀ ਹੋਲੀ ਮੁੱਧਮ ਆਵਾਜ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਨਾਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਣਾ। ਕਈ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀ ਰਾਇ ਸੀ ਕਿ ਕਾਨਫਰੰਸ ਉਪਰੰਤ ਉਕਤ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥਾ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਜਾਕੇ ਆਪਣੀ ਮੰਗ (ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ) ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਧਰਨਾ ਮਾਰੇ। ਜੇ ਪੁਲਿਸ ਰੋਕੇ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜਥਾ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਦੇਵੇ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਗਿਰਫਤਾਰੀਆਂ ਦੇਣ ਦਾ ਸਿਲਸਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਾਡੇ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਏਗੀ। ਗੱਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ।¹

29 ਮਈ ਨੂੰ ਉਕਤ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਤੁਰਨਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੈਕੜਬਾਜ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰ: ਪੁੱਤਾਘ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ ਨੇ 24 ਅਤੇ 25 ਮਈ 1960 ਈ: ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੋਰ ਅਕਾਲੀ ਵਰਕਰਾਂ ਤੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਵਾਕੇ ਜਿਹਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਡੇ ਤਕੜੇ ਜਲੂਸ ਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਜਲੂਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਜਲੂਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾਹਰਾ ਨਾਂ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ 'ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਜਾਪ ਧੀਮੀ ਆਵਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੀ ਹਦਾਇਤ ਦਾ ਕਾਰਨ , ਮੁੱਖਮੰਤਰੀ ਕੈਰੋ ਦਾ ਖ਼ੁਦੀ ਸੁਭਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥੇ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਫਸਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਰੋ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਸਮੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਵੋਟਾਂ ਪੈਣ ਤੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਗਿਆਨੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜਨੰਧਰ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਆਦਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।²

1. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਖਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 298 - 299)

2. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਖਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਦਲ ਦੇ ਜਾਨੀਠੀ ਸਲਾਹਕਾਰ

ਸ੍ਰ: ਚਰਖੰਸ ਸਿੰਘ ਗੁਜਰਾਲ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਹਾਈਕੋਰਟ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਇਹ ਗਿਰਫਤਾਰੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰਵਾਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਗਿਰਫਤਾਰ ਹੋਏ ਮੁੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਜਮਾਨਤਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇਹ ਗਿਰਫਤਾਰੀਆਂ ਕਰਵਾਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਗਿਰਫਤਾਰ ਤੇ ਨਜਰਬੰਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ^{ਡਾ. ਰਿਕਾਰਡ} ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸਨ। ਕਾਂ ਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਫ਼ਿਸਟ ਫੋਕਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 12 ਜੂਨ 1960 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਉੱਤੇ ਭੀ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਸੁੱਟੇ ਅਤੇ ਸਖਤ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਹੋਇਆ। ਸੈਕਰਿਟੇਰੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੰਘ ਜਖਮੀ ਹੋਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਦਮਨ ਚੱਕਰ ਖੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਥਾਂ ਦਫ਼ਾ 144 ਨਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਤੇ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀ ਝ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗਿਰਫਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ।¹

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂ ਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰ: ਚਰਖੰਸ ਸਿੰਘ (ਨੂਰਮਹਿਲ) ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਲਜਾਮ ਲਾਇਆ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਰਨਲ ਅਬੂਬ ਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੀਲਾ ਲੜਾਈ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੋਲੋਂ ਨੇ ਇਲਜਾਮ ਲਾਇਆ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬਦਸਲੂਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਸਾਜਬਾਜ਼ ਕਰਕੇ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸ਼ਹਿਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਇਲਜਾਮ ਲਾਇਆ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਬੀਰ ਖਾਲਸਾ ਦਲ' ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈਣ ^{ਤੇ} ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ^{ਸਾਹ} ਗਲਤ ਅਤੇ ਮਨ ਘੜਤ ਇਲਜਾਮਾਂ ਦੀ ਤਰਦੀਦ ਕੀਤੀ।²

1. ਪ੍ਰ: ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਸਰਦਾਰ' (ਪੰਨਾ 185)
ਅਤੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੰਪਾਦਤ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ (ਪੰਨਾ 299)
2. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼' (ਪੰਨਾ 301)

- 101 -

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

i' T T T T T T T T T T

THE UNITED STATES OF AMERICA

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

[illegible]

POST OFFICE BOX 100, NEW YORK, N.Y. 10001

2000-01-01 to 2000-01-01

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

[illegible]

THE UNITED STATES OF AMERICA

10-10-68

REPORT OF THE COMMISSIONER OF THE GENERAL LAND OFFICE

1151 T. 25. 10.

10-1875

T T

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

19 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1049 1050 10

SECRET

TO THE UNITED STATES DEPARTMENT OF THE INTERIOR

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

T T T T T T T T T

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE STATE OF TEXAS, COUNTY OF DALLAS, ss. I, _____, Clerk of the County Court, do hereby certify that the foregoing is a true and correct copy of the original of the same as the same appears from the records of the County Court of the County of Dallas, State of Texas.

ਉੱਘਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ 29 ਮਈ 1960 ਈ: ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਗਿਆਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਥਾ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰੀਹਣ ਦਾ ਪੁੱਣ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਤੁਰਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਇਸ ਜਥੇ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਜ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਜਥੇ ਤੁਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਥਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਪ੍ਰਭਾਤ (ਉਰਦੂ) ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ (ਪੰਜਾਬੀ) ਦੋਵੇਂ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਾਕੇ ਪੈਦਲ ਲਿਜਾਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਬਾਰਾਂ ਜੂਨ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਸ਼ਾਂਤਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਧੀਮੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੰਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਹ ਜਥਾ ਜਦ ਘੰਟਾ ਘਰ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਸ ਜਥੇ ਤੇ ਸਖਤ ਨਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤਾ। ਹੋਟਲਾਂ ਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਧੂ ਧੂ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਕੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਟਿਆ। ਜਿਸਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਅਨੇਕਾਂ ਮਰਦ, ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਬੱਚੇ ਜਖਮੀ ਹੋਏ।¹

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮੋਰਚਾ 25 ਮਈ 1960 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ 9 ਜਨਵਰੀ 1961 ਈ: ਤੱਕ ਲਗਪਗ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਡਿਕਟੇਟਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਸਲਾਹਕਾਰ ਗਿਆਨੀ ਕਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁਡਿਆਰਾ, ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ, ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੁੜ, ਸ੍ਰ: ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਬੁਧਰਿਆਲਾ ਆਦਿ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੁਖਮੰਤਰੀ ਕੈਬਨੇਟ ਨੇ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਫਿਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਜਾਇਜ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਢੰਗ ਵਰਤਿਆ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਪਰਚੰਡ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਕੁਲ 57219 ਅਕਾਲੀ ਕੈਦ ਹੋਏ। ਮੋਰਚੇ ਪੂਰੇ ਜੇਲ੍ਹ ਉੱਤੇ ਸੀ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ।²

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

(ਪੰਨਾ 303 - 304)

2. ਪ੍ਰੋ: ਫੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਸਰਦਾਰ' (ਪੰਨਾ 185)

ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਪੰਨਾ 178)

ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ (ਪੰਨਾ 304)

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।
ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ
ਮਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਮਨ ਦੇ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲੇ।

ਅੰਤਰਿ ਮਨੁ ਤਾਪੈ ॥ ਭਾਗੁ ਤਾਪੈ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਤਾਪੈ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥

ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥
ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥ ਭਾਗੁ ਭਾਗੁ ॥

ਇਸ ਐਜੰਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਚਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਖਿੱਤੇ (ਇਲਾਕੇ) ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਕਰ ਲਈ 2 ਅਕਤੂਬਰ 1960 ਈ: ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਰਤ ਸੀ। ਜਿਸਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਕੈਰੋ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਚੇਤਾ ਆਇਆ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤਾਂ ਭੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀ ਹੋ ਸਕੇ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾ ਕੇ ਜਿਹਲਾਂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਪੁੰਚਾਰ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਮੋਰਚੇ ਤੋਂ ਨਾਤਅਨੱਕੀ ਪੁੱਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜਿਹਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਿਖ ਕੇ ਨਾਂ ਦੇਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।¹

ਬਠਿੰਡਾ ਜਿਹਲ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਪੁੱਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਪੁੱਤ੍ਰ ਨਜਰਬੰਦ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੋ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਬਠਿੰਡਾ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਢਾਈ ਸੌ ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਰੋਸ ਪੁੱਗਟ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਝਗੜਾ ਨੌ ਅਕਤੂਬਰ ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਹਲ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਚਾਰ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਤੇ ਕਈ ਨਾਜ਼ਬੰਦ ਅਕਾਲੀ ਜਖਮੀ ਹੋਏ। ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਨਾਠੀਚਾਰਜ ਭੀ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਜਕਾ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੁਖਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਸ ਜਥੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਇੱਥੇ ਦੋ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।²

1. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'

(ਪੰਨਾ 304)

2. ਪ੍ਰੋ: ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਸਰਦਾਰ' (ਪੰਨਾ 185)

ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ (ਪੰਨਾ 305)

[illegible]

உள்ளுள்ள தரத்திலே இருக்கிற பணத்தையும் அதை எவ்வளவு

[illegible]

STYRENE POLYMERIZATION (CROSSLINK) ISOLATION TOTAL I.E.

[illegible]

~~SECRET~~ THE OFFICE OF THE ATTORNEY GENERAL, WASHINGTON, D.C. 20530

CONFIDENTIAL

1. The first is the fact that the 1950-1951 1952 1953 1954 1955 1956 1957 1958 1959 1960 1961 1962 1963 1964 1965 1966 1967 1968 1969 1970 1971 1972 1973 1974 1975 1976 1977 1978 1979 1980 1981 1982 1983 1984 1985 1986 1987 1988 1989 1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355 2356 2357 2358

ĐIỀU 1. ĐIỀU 1. ĐIỀU 1. ĐIỀU 1. ĐIỀU 1. ĐIỀU 1.

IT'S THE ONLY WAY TO GET THE MOST OUT OF YOUR BUSINESS

1. The first of these is the fact that the

Содержание: 1. Введение. 2. Описание работы. 3. Заключение.

10-11-56 To: Mr. C. C. Smith, Jr., Chairman, U.S. Civil Service Commission

[illegible]

1947-1948

and the fact that the test is not a test of the test.

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1. The first of these is the fact that the United States is a democratic country. This is a fact which is well known to all people of all nations. It is a fact which is well known to all people of all nations. It is a fact which is well known to all people of all nations.

1. The first 1000 people to be in the line will be the first 1000 people to be in the line.

ਕਾਂਡ ਅਠਵਾਂ :- ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ॥

ਲੇਖਕ :- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਖ (ਐਮ. ਏ.)

ਅਖੀਰ ਇਸ ਲੰਮੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਾ ਨਿਕਲਦਾ ਵੇਖਕੇ ਮੇਰੇ ਦੇ ਡਿਕਟੇਟਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ^{ਨੂੰ} ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ 18 ਦਸੰਬਰ 1960 ਈ: ਨੂੰ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਭ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਹੋਕੇ ਇਹ ਆਖ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾਂ ਮੰਨੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਅਵੱਸ਼ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਤ ਬਣ ਜਾਣ। ਸੰਤਾਂ ਵਰਗੇ ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਹਰ ਸੂਝਵਾਨ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਖੀ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਆਏ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਦਲ ਲੈਣ। ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜੁਆਬ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਓ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹੱਕੀ ਮੰਗ ਮੰਨ ਲੈਣ।¹

31 ਦਸੰਬਰ 1960 ਈ: ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਨਵਰਤ ਛੱਡ ਕੇ ਗਲਬਾਤ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸੁਲਝਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਜਨਵਰੀ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ^{ਨੂੰ} ਪਰਮਸ਼ਾਨਾ ਜਿਹਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਾਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਹੋਈ ਹੰਗਾਮੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਿਆਨ ਸਬੰਧੀ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਲੈਣ ਲਈ ਭਾਵਨਗਰ (ਜਿੱਥੇ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ) ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।^{ਉਸਨੇ} ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਸ੍ਰ: ਗਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਗਵਾਨ ਮੋਦਗਿਲ, ਸ੍ਰ: ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਐਮ.ਐਲ.ਏ.। ਸ੍ਰ: ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਰੂਮੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਸੱਗੜ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ ਆਦਿ ਨੇ ਪੈਰੋਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਰਾਹੀਂ, ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਸਬੰਧੀ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ:-

1. ਪ੍ਰੋ: ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਸਰਦਾਰ'।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।
ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ
ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਜਾਣੇਗਾ।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ 'ਸਹੀ' ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਾਂਗੇ।
ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ
ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣੇਗਾ।
ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ
ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਜਾਣੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ
ਮਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ
ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ
ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ
ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣੇਗਾ।
ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ
ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਜਾਣੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ
ਮਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ
ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ
ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ
ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਚਲਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣੇਗਾ।

" ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕਤਰਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਹਿਣਗੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਕਾਲੀ ਮੋਰਚੇ ਸਬੰਧੀ ਲਗਾਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਠਰਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਛੇ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਆਚਾਨਕ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਣ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜੇ ਉਹ ਵਰਤ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਤੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ; ਮਰਨ ਵਰਤ ਸਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਣ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾਢੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਭਾਵਨਗਰ ਲਈ ਚੱਲ ਪਏ ਹਏ ਰਾਤ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤਬਦੀਲੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੀਡਰਸ਼ਿਪ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। " (ਉਅਕਾਲੀ ਪੱਤਰਕਾ 7 ਜਨਵਰੀ 1961 ਈ.)¹

22 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤ 9 ਜਨਵਰੀ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖੁਲ੍ਹਾ? ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਾ ਫਰਵਰੀ 1961 ਈ: ਦੇ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ 'ਸੰਤ ਮਿਪਾਹੀ' ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਇਹ ਬਿਆਨ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ:-

" ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲਬਾਤ, ਮੇਰੇ ਜੇਨੂੰ ਵਿੱਚੋਂ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੇਠ ਰਾਮ ਨਾਥ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸਾਖਕ ਵਜ਼ੀਰ ਪੈਪਸੂ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨਾਲ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਤੜਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਪਰ ਗੱਲਬਾਤ ਛੇ ਤਾਰੀਖ ਉੱਤੇ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜ ਤਾਰੀਖ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੇਠ ਰਾਮਨਾਥ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਪੁੱਜਣਾ ਸੀ। ਛੇ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਘੰਟੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ, ਪਰ ਸਿੱਟਾ ਕੋਈ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਕੇ ਪੁੱਣ ਕਰ ਦੋਂਗਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਟੁੱਟਣ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਉਲਝਣ ਪਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਥਾਂ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ।²

1. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਖਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 316)

2. 'ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਖਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼'।

(ਪੰਨਾ 316 - 317)

" ਉਸ ਵੇਲੇ ਗਿਆਨੀ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਪੁੱਛ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ ਜੋ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੁੱਛ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਫਿਰ ਦੋਚਿਤੀ ਖਿਲਰ ਗਈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਬੋੜੀ ਉੱਡੀਕ ਭੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੋੜੀ ਚਿੱਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੁੜ ਸੁਧਾਰਨੀ ਆਖੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਾਚਲ ਦੀ ਖਾਤਰ ਮੈਂ ਆਪ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਕੋਲ ਪੁੱਜਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਯਮੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਮੈਂ: ਯਕੀਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਭਾਵ ਨਗਰ ਪੰਡਤ ਜੀ ਕੋਲ ਪੁੱਜਾ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਲਿਖਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਮੰਗ ਝੱਟ ਮੰਨੀ ਜਾਏਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਕਥਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਸਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਚਨਾ ਸੀ। ਗੱਲ ਲੰਬੀ ਚੜੀ ਹੋਈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਨਾਂ ਮੰਨੀ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਕੇ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤੀ ਮੰਗ ਪਰੈਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਅੱਠ ਤਰੀਕ ਸਵੇਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪ ਗਈ। ਅੱਠ ਤਰੀਕ ਸਵੇਰੇ ਭਾਵਨਗਰ ਤੋਂ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਮਰਨ ਵਰਤ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜੇ।

" ਦਿੱਲੀ ਕੁਝ ਹਮਦਰਦ ਅਤੇ ਭਲੇ ਸਿੰਘ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਹਰ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਬਚਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੀਤੇ ਪੁੱਛ ਨੂੰ ਤੌੜਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪੰਥ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਧਰਮ ਦਾ ਮਾਹਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉੱਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਹਰ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ। ਅਜੇਹੇ ਧਾਰਮਿਕ ਫੰਦਿਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਝੱਟਪੱਟ ਬੁਲਾ ਲਵੇ। ਪਰ ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਤੱਕ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਭੁੱਖਹੜਤਾਲ ਛੱਡਣ ਜਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਐਲਾਨ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਲਾਹ ਬਣਨ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਸ ਬੰਧੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਫੂਠ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

"ਇਸਦੇ ਬੜੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਜੋ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਨਵੀਸ ਨੇ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜਾ। ਉਸ ਐਲਾਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗੱਲ ਜਿਸਦੇ ਸ਼ ਗੋਲਐਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਲਝਣ ਪੈ ਗਈ ਸੀ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

(ਪੰਨਾ 317)

2. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

(ਪੰਨਾ 318)

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

2010-11-11 10:10:10

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LETTER FROM THE DIRECTOR OF THE BUREAU OF THE CENSUS TO THE SECRETARY OF THE DEPARTMENT OF COMMERCE, JULY 1, 1900.

T T T T T T T T T T T T T T T T

3087

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE T | I T T C O i T

1. The first part of the document is a letter from the President of the United States to the President of the Senate, dated January 1, 1877. The letter is signed by Rutherford B. Hayes and is addressed to Charles Schreyer.

RECEIVED
FEB 10 1964
U.S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR
BUREAU OF LAND MANAGEMENT
SALT LAKE CITY, UTAH

1. The first of these is the fact that the

CONFIDENTIAL

T T T T T T T T T T T T T T T T

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

T T T T T

100-443887-100

[illegible]

1947

1. The first group of people who are interested in the study of the history of the United States are the people who are interested in the history of the United States.

[illegible]

1. 1

ਇਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਮੰਨੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਬਾਰੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਪੜ੍ਹਕੇ ਮੈਂ ਝੱਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਫੁਨ ਕਰਵਾਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਜ਼ਕ ਹਾਲਤ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਦਿਨ ਰੋਂਦੀ ਠਹਿਰਨਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੈ ਗਿਆ, ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਰਾਂ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ, ਜਦ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਨਾਜ਼ਕ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਰ ਆਉਣਾ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਗੁਸਤਾਖੀ ਹੋਣੀ ਸੀ।¹

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇੱਕਤਰਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤ, 9 ਜਨਵਰੀ 1960 ਈ: ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਅਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਠੇ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਹਰੇ ਮਾਰੇ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਉੱਥੇ ਤਕਰੀਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਮੁਜ਼ਾਕਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਹੁਡਿਆਰਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਣਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਵਾਇਆ। ਜਥੇਦਾਰ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਹੁਡਿਆਰਾ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਿਹਾ। ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੀਂਡਤ ਨਾਨਕੂ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ; ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ 8 ਫਰਵਰੀ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜਕੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸਨ।²

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।
(ਪੰਨਾ 318)

2. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।
(ਪੰਨਾ 319 - 320)

[illegible]

ਕਾਂਡ ਨੰਬਰ :- ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ॥

ਲੇਖਕ :- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਖ (ਐਮ. ਏ.)

ਅੱਠ ਫਰਵਰੀ, ਇੱਕ ਮਾਰਚ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਮਈ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਨਰਿੰਦਰ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੰਨ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਪੰਡਿਤ ਨਰਿੰਦਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਸਬੰਧੀ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਇੱਕ ਜਰਨਲ ਇਜਲਾਸ 28 ਮਈ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 15 ਅਗਸਤ 1961 ਈ: ਤੋਂ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਐਲਾਨ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, " ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਮ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਨਾਂ ਹੋ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਉੱਤੇ ਸ਼ੁੱਕ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਹਟਾਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ -- ਮੈਂ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਆਪਣੇ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੇਠੀ ਤੇ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗੇ ਵੇਖਣਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ, ਇਸ ਹੋ ਰਹੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ, ਪ੍ਰਕੋਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਪੁੱਛਣ ਵਿਤਕਰੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਅਹੁਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ 15 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰੱਖਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਮੈਂ ਮਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।¹

15 ਅਗਸਤ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਮਰਨਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਡਿਕਟੇਟਰ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਬੰਧਨ ਕਹਿਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ,

" ਇਹ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੋਚਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਰਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਡਿੱਗਣੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੀ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਬੇਜਾ ਹਠ ਕਰਨਾ ਹੈ।

1.

ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ !

(ਪੰਨਾ 321 - 323)

1. *Chlorophyll a* (Chl *a*)

ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਆਪਣਾ ਸਿਦਕ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।
 ਪਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ ਨਾਲ ਭਾ ਮਾਲਸ
 ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ
 ਜਾਪਦਾ।¹

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ
 ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਭ ਉਰਦੂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਮਰਨ
 ਵਰਤ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਜਾਂ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਾਂ ਕਰਨ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ
 ਪ੍ਰਭਾਤ 'ਉਰਦੂ' ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ (ਪੰਜਾਬੀ) ਉੱਤੇ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਕਾਇਮ ਰਹੀ। ਇਸ ਝਗੜੇ
 ਤਹਿਤੀਕ (ਪੰਜਾਬੀ) ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕ
 ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨਾਲ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਸੈਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
 ਵਿੱਚ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਛਾਪੇਖਾਨੇ (ਅਵਾਮੀ
 ਪ੍ਰੈਸ) ਅਤੇ ਅਖਬਾਰ 'ਨਵਾਂ ਜਮਾਨਾ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਇੱਕੋ ਹੱਲੇ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਕੇ
 ਲੈ ਗਈ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਾਰਵੇਂ ਦਿਨ ਇੱਕ ਸਤੰਬਰ 1961
 ਈ: ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਂਗਰਸੀ/ ^{ਸੋਸਲਿਸਟ} ਅਤੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦ ਨੇਤਾ ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰੈਣ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ
 ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, " ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਵੇਖਿਆ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ।²

ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਸਤੰਬਰ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ
 ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦੌਦਿਆਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, " ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ
 ਰਾਜਗੁਪਾਲ ਚਾਰੀਆ (ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਂਗਰਸੀ) ਮਿਸਟਰ ਅਜੈਘੋਸ਼ (ਕਮਿਊਨਿਸਟ) ਅਤੇ
 ਮਿਸਟਰ ਅਛੋਕ ਮਹਿਤਾ (ਸੋਸਲਿਸਟ) ਆਦਿਕ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੁਆਲ
 ਉੱਤੇ ਸਾਲਸੀ ਕਰਵਾ ਲਈ ਜਾਏ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਾ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਬੋਲੇ ਕੰਨਾਂ ਉੱਤੇ
 ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਭੀ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰੈਣ ਵਰਗੇ ਨਿਰਪੱਖ ਬੰਦੇ ਪਾਸੋਂ
 ਇਸਦੀ ਸਾਲਸੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਪੰਜ ਸਤੰਬਰ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਨ ਲਾਲ ਭਿਖਸੂ
 ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਕੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਇਮ ਮੁਕਾਬਲੇ

1. ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਪੰਨਾ 185 - 186)

2. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਡਾਕਟਰ ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਨੇਹਾ ਭੀ ਉਹ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਲਈ ਲਿਖਾਏ ਸਨ। ਉਸ ਸੁਨੇਹੇ ਵਿੱਚ ਡਾ: ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, " ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਾ ਇਲਜਾਮ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਇਲਜਾਮ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਿਖਸੂ ਜੀ ਨੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, " ਕਮਿਸ਼ਨ ਛੇਤੀ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਵਰਤ ਖੋਲ੍ਹਣ ਮਗਰੋਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ¹

30 ਸਤੰਬਰ 1961 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਉਚੇਚੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਮਲਕ ਯਾਦਵ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮੋਨੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਉੱਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਸੁਣਨ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਨਾਮ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਏ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਕਤ ਵਿਛੋਲੇ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੀ ਅਕਤੂਬਰ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਮਲਕ ਯਾਦਵ ਸਿੰਘ, ਜਰਨਲ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ, ਮਲਕ ਮੁਖਸ਼ੈਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮੋਨੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਅਕਾਲਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਇਕਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਗੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਭਰੋਸਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਹੁਡਿਆਰਾ, ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ, ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੀਗਲ ਅਤੇ

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

...

... ..

... ..

...

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਆਦਿ ਆਗੂ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, " ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਹੋਰ ਏਸਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵਰਤ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਵਤਨ ਦਾ ਲਾਭ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤ ਅੱਜ ਅਠਤਾਲੀਵੇਂ ਦਿਨ ਖਤਮ ਕਰਾਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਨਾਮਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਗਏ ਅਤੇ 30 ਨਵੰਬਰ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਨਾਨਕੂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਇਸ ਐਲਾਨੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਨਕੂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸਾਜ਼ਤਰੀ ਨੂੰ ਰੋਸ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ।¹

13 ਦਸੰਬਰ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਜ਼ਤਰੀ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦੇ ਰੋਸ ਪੱਤਰ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ, " ਵਿਦੇਲਿਆਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਦੇਲਿਆਂ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਚਾਰ ਨਾਮ ਦੱਸੇ ਸਨ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਵਿਦੇਲਿਆਂ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਨਾਮ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹਨ, ਪੰਡਤ ਨਾਨਕੂ ਨੇ ਉਕਤ ਰੋਸ ਪੱਤਰ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ:-

" ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਪਤਾਂ ਜਲੀ ਸਾਜ਼ਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਸਵਾਮੀ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ।

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਕੋਈ ਇਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਮਲਕ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਪਟਿਆਲੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਮੈਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਜਾਂ ਅਪੁੱਤਰ ਇਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰੈਣ ਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਭੀ ਸੋਚਾਂ ਗੇ ਪਰ ਇਕਰਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਵੇਰ ਪੰਡਤ ਨਰਿੰਦਰ ਨੇ ਨੰਗਲ (ਪੰਜਾਬ) ਵਿਖੇ ਤਕਰੀਬ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ਸੀ, " ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਮਲਕ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾਮ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ। " ¹

ਉੱਪਰ ਪਹਿਲੀ ਅਕਤੂਬਰ 1961 ਈ: ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਪਤਮ ਕਰਕੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਤੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ; ਪਰ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹੀ ਅਕਤੂਬਰ 1961 ਈ: ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਇੱਕ ਖਬਰ ਅਨੁਸਾਰ, " ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ; ਸ੍ਰ: ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ, ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੈਦ (ਮੈਂਬਰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ) ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੀ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਕਾਲੀਦਲ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨਾਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। " ²

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।

(ਪੰਨਾ 335 - 336)

2. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।

(ਪੰਨਾ 340 - 341)

ਕਾਂਡ ਦਸਵਾਂ : 1962 ਈ ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਉਪਰੰਤ ~~ਨੇ~~ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ
ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਨਵੇਂ ਆਗੂ॥

ਲੇਖਕ : ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਮ (ਐਮ. ਏ.)

ਜਨਵਰੀ 1962 ਈ: ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਲਈ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਭਾਂ ਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਗਪਗ ਹਰ ਸੀਟ ਤੇ ਡਫਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਦਲ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਜਾਂ ਆਜਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਹਮੈਤ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰ: ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਅਣਗਿਣਤ ਝੂਠੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝਾਏ ਜਿਹਲ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ, ਜੇਕੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੂੜ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਲੜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ ਨੂੰ ਲੋਕ ਤੋੜਵੀਂ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰੰਤੂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ (ਰੀਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰ) ਨੇ ਮੁੱਖਮੰਤਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, 34 ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਰੋ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਧੱਕੇਸ਼ਹੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਖੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਰੋਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇੱਕਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਅਤੇ ਆਖਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਖਿੰਡਪੁੰਡ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ।¹

ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਲਈ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ। ਸ੍ਰ: ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਤੋਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ (ਬਠਿੰਡਾ) ਤੋਂ ਜਿੱਤੇ। ਦਲ ਦੇ ਵੀਹ ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਸਫਲ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਲੀਡਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਕਾਲੀ। ਵਿਧਾਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਲੀਡਰ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਯੋਸ਼ਾਲਾ ਆਮ ਭਰਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਅਪਰੈਲ 1962 ਈ: ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਆਦਿਕ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੇ 2 ਜੁਲਾਈ 1962 ਈ: ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਚਿੱਠੀ ਭੇਜੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਨੀਂਡਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:-

" ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਲ ਦੀ ਭਰਤੀ ਦੀ ਆਖਰੀ ਤਾਰੀਖ 16 ਅਪਰੈਲ 1962 ਨੂੰ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਤਾਰੀਖ 30 ਜੂਨ 1962 ਨੂੰ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਪ ਸੋਨ੍ਹਾਂ ਅਪਰੈਲ 1962 ਈ: ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਲਗਪਗ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਦਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਆਏ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਤੀ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਰਸੀਦਾਂ ਉਤੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁੰਡਿਆਰਾ ਪਾਸੋਂ ਦਸਖਤ ਕਰਵਾਏ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਆਪਦੀ ਇਹ ਚਿੱਠੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੁਆਮਲਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨੂੰ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ (ਅਖਬਾਰਾਂ) ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਕਰੜੀ ਸੱਟ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਡਿਸਪਲਿਨ ਦੇ ਸਰਾਸਰ ਉਲਟ ਹੈ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਨੂੰ 3 ਜੁਲਾਈ 1962 ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਤੋਂ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੇਜਾਬਤੀ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਫੈਤੀ ਹੀ ਇਜਲਾਸ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਪਰੋਕਤ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਭਾਵ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਭੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਲਈ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ¹

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇਜਲਾਸ 4 ਜੁਲਾਈ 1962 ਈ: ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਬੁਲਾਇਆ। ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ

- 64 -

[illegible]

ਇਹ ਮਤਾ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜੁਲਾਈ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਕਤ ਦੋਨੋਂ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਨਾਂ ਕੋਢਿਆ ਜਾਏ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨ ਹੀ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਇਸ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਇਕੱਤਰਤਾ ਨੇ ਉਕਤ ਦੋਨੋਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਦਲ ਦੇ ਕੋਢਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਲੱਗਪਗ ਇੱਕ ਛ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਮੁਸ਼ਕੀਆਣਾ (ਜਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ) ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਕਰਕੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾਨੁਨ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।¹

ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ, " ਇੱਕ ਗੱਲ ਹਿੰਦੂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੇਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਵਿਰੋਧੀ ਈਰਖਾ ਵਿੱਚ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁੱਸੇ ਜਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ ਹਨ। ਇੱਕ ਇਹ ਕਿ ਮੇਰੇ ਖੰਭ ਤੋੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਤੁਹਾਡੇ ਖੰਭ ਤੋੜਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਮੇਰਾ ਵਰਤ ਛੱਡਣਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਤੋੜਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੂੰ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਆਕੇ ਤਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਦਾਲਤ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰੋ (ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਨਹੀਂ) ਜੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ ਕਿ ਝਗੜੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੇਰਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੋੜਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰ। ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਝਗੜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਹੁੰਡਿਆਰਾ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਦਾ ਫਲਾਣਾ ਲੋਟਾ, ਸਰਦਾਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਅਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਧਮਾਕਾ ਪਾਕੇ ਕਾਂ ਕਰਸ ਵਿੱਚ ਆਵਾਂ ਗਾ।²

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

(ਪੰਨਾ 346)

2. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।।

(ਪੰਨਾ 347 - 348)

- 51 -

[illegible][illegible]

THE UNITED STATES OF AMERICA
 DISTRICT COURT OF THE DISTRICT OF COLUMBIA
 IN RE: THE ESTATE OF JAMES EARL RAY, JR.
 Defendant

" ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ, ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਗਲਤ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਉੱਤੇ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦਾ ਮਤਾ ਜਰਨਲ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਦ ਮੈਂ ਦਲ ਦੀ ਜਰਨਲ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਜਰਨਲ ਇਜਲਾਸ 19 ਅਗਸਤ 1962 ਈ: ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ ਜੀ ਅਤੇ ਉਮਰਾਨੀਗਲ ਜੀ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦੇ ਮੁਆਮਲੇ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਪਰੰਤੂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਜਰਨਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇੱਕਤਰਤਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ 18 ਅਗਸਤ 1962 ਈ: ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਡਰੀ ਮੀਟਿੰਗ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ," ਸੰਤ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਮੀ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਇੱਕਤਰਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ। ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਚੱਕਰੇਵਾਲਾ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ (ਜ਼ਿੰਮਤਸਰ) ਵਿਖੇ ਇੱਕਤਰਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕਤਰਤਾ 18 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।¹

2 ਅਕਤੂਬਰ 1962 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਇਜਲਾਸ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲਈ ਹੋਈ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਸ੍ਰ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਚੱਕਰੇਵਾਲਾ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਸੰਤ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਰੌਬੇ ਹਾਰ ਗਏ। ਮਾਸਟਰ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਕਬਜ਼ਾ ਸਦਾ ਲਈ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਰਹਮਨ ਪਿਆਰਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣਦਾ ਗਿਆ। ਉਧਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਵਿਰੋਧੀ ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰਲਾਲ ਨਹਿਰੂ 27 ਮਈ 1964 ਈ: ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਵੱਡੇ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਂਰੋ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਕੈਂਰੋ ਦੇ ਕੁਰਪਟ ਹੋਣਾ ਸਬੰਧੀ ਪੜਤਾਲੀਆਂ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਜੂਨ 1964 ਈ: ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪਦ ਤੋਂ ਝਟ ਪਟ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼।

[illegible]

ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਿਕਿਤੂ ਦੀ ਮੌਤ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ
ਭਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਲਜਾਰੀ ਨਾਨਕ ਨੰਦਾ ਭਾਰਤ ਦਾ ਗ੍ਰਹਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ।
ਸ੍ਰੀ: ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੌਰ ਦੇ ਅਸਤੀਵੇ ਉਪ੍ਰੰਤ, ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ
ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗਰਿਹ ਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ
ਸੂਬੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਜਨਵਰੀ 1965 ਈ: ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ
ਨਈਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨਈਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ 140 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚੋਬਾਈ ਦੇ ਲੱਗਪਗ (ਭਾਵ ਕਿ
ਇੱਕ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ) ਮੈਂਬਰ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਤੀਹ ਪਿੱਤੀ ਮੈਂਬਰ
ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਨਦਾਰ ਸਫਲਤਾ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ
ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਇਸ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਵਾਉਣ ਨਈਂ
ਸੱਤ ਅਤੇ ਅੱਠ ਅਗਸਤ 1965 ਈ: ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ
ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਮਨਵਾਉਣ ਨਈਂ ਉਹ ਦਸ ਸਤੰਬਰ 1965 ਈ: ਤੋਂ, ਉਹ ਅਕਾਲਤਖਤ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਮਰਨਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਵਰਤ ਕੇਵਲ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਚੱਲੇਗਾ। 25 ਸਤੰਬਰ
ਤੱਕ ਭੀ ਜੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਮੰਨੀ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ
ਅਗਨ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਪਹਿਲੀ ਸਤੰਬਰ 1965 ਈ: ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਕਾਰ
ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਮਰਨ
ਵਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ
ਨੇ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਵਿਖਾਈ, ਜਿਸਦੀ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਨੇ ਪਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ।

ਤਾਂ ਤੇ ਗਿਆਰਵਾਂ :- ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ॥

ਲੇਖਕ:- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਖ (ਐਮ. ਏ.)

1962 ਈ: ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਜਦ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਸਮੇਤ, ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਅਤੇ ਧੌਕੇਸ਼ਾਹੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸਟਰਪਤੀ ਡਾਕਟਰ ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੌਰ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜਾਇਜ਼ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਗਲਤ ਐਲਾਨ ਭੀ ਸਬੰਧਤ ਚੋਣ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜਸੀ ਦਫ਼ਤਰ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇ ਨਾਂ ਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ, ਕੌਰ ਸਬੰਧੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਲਈ, ਦਾਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਦਾਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਜੂਨ 1964 ਈ: ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪਦ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।¹

ਜਦੋਂ ਡਾਕਟਰ ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਨੇ ਹਿੰਦ ਪਾਰਟੀ ਯੁੱਧ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਰਨ ਵਰਤ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਭੀ ਭਰੋਸਾ ਦੁਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਯੁੱਧ ਉਪ੍ਰੰਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਸਬੰਧੀ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਤੰਬਰ 1965 ਈ: ਵਿੱਚ ਹਿੰਦ ਪਾਰਟੀ ਯੁੱਧ ਦੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸਪੀਕਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ, ਪੰਜਾਬੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸੁਆਲ ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਰਬ ਪਾਰਟੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ। ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਜਨਸੰਘੀ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ, ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ 19 ਮਾਰਚ 1966 ਈ: ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ (ਹਰਿਆਣੇ) ਵਿੱਚ ਸੰਘਟਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ।

1. ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਰਲਾਮੈਂਟ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭੀ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਜਨ ਸੰਘੀ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਕੁਝ ਵਿਰੋਧ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ੍ਰ: ਯੁਗੇਸ਼ਵਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਆਦਿਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਸਾਡੀਆਂ ਲਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਹੀ ਬਣ ਸਕੇਗਾ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਅੱਗੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਗਏ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਉਲੀਕਣ ਲਈ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਨੰਦੇ ਨੇ ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 1951 ਈ: ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮਹਾਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਕੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਭੀ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੋਮਣੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਲ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਹਿਯੋਗੀ ਅਤੇ ਸਮਰਥਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਵਿਰੋਧ ਕਾਰਨ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਕਰਨੀ ਪਈ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਇਲਾਕਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੋਮਣੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ 20 ਜੁਲਾਈ 1956 ਈ: ਨੂੰ ਹੋਈ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ, " ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝਕੇ ਇਹ ਇਲਾਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖੇ ਹਨ:— ਜਿਲ੍ਹਾ ਕੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿੱਚ ਡਲਹੋਜੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪਿੰਜੌਰ ਕਾਲਕਾ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਦਰ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਸਾਲਮ ਤਹਿਸੀਲ, ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਸਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਹਿਸਾਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਸਰਸਾ ਸਬ ਤਹਿਸੀਲ ਟੋਹਾਨਾ ਅਤੇ ਕੁਤੀਆ ਬਲਾਕ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਕਰਨਾਲ ਦਾ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਬਲਾਕ ਅਤੇ ਗੁਹਲੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਗੰਗਾਨਗਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹੇ। ਇਹ ਇਲਾਕੇ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤੁਰਤ ਮਿਲਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਵਸੋਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਇੱਕ ਸਟੇਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਸਕਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹੋਮਲੈਂਡ ਬਣ ਸਕੇ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਧਾਨਕ ਚਰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਜੋ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ 1950 ਦੇ ਬਣੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ¹

1. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ।

[illegible]

1. $\mathcal{C}(\mathcal{A}) \cap \mathcal{C}(\mathcal{B}) = \mathcal{C}(\mathcal{A} \cup \mathcal{B})$
 2. $\mathcal{C}(\mathcal{A}) \cup \mathcal{C}(\mathcal{B}) \subseteq \mathcal{C}(\mathcal{A} \cap \mathcal{B})$
 3. $\mathcal{C}(\mathcal{A}) \cap \mathcal{C}(\mathcal{B}) \subseteq \mathcal{C}(\mathcal{A} \cap \mathcal{B})$
 4. $\mathcal{C}(\mathcal{A}) \cup \mathcal{C}(\mathcal{B}) \subseteq \mathcal{C}(\mathcal{A} \cup \mathcal{B})$
 5. $\mathcal{C}(\mathcal{A}) \cap \mathcal{C}(\mathcal{B}) \subseteq \mathcal{C}(\mathcal{A} \cap \mathcal{B})$
 6. $\mathcal{C}(\mathcal{A}) \cup \mathcal{C}(\mathcal{B}) \subseteq \mathcal{C}(\mathcal{A} \cup \mathcal{B})$

[illegible]

"...
...
...
...
...
...
...
...
..."

ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ 1966 ਈ: ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਿਆ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਬਣਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਹੋਈ ਹਦਬੰਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ 20254 ਵਰਗ ਮੀਟਰ ਇਲਾਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਮੋਕਸ਼ਤਸਰ, ਪਟਿਆਲਾ, ਬਠਿੰਡਾ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ, ਅੰਬਾਲੇ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਸੋਂ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਸੋਲਾਂ ਲੱਖ ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਸੋਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਸੱਠ ਫੀ ਸਦੀ ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ; ਅਧੀਨ ਇਲਾਕੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ^{ਨੂੰ ਹਥਿਆਉਂਦੇ} ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਹਦਬੰਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ 16835 ਵਰਗਮੀਲ ਇਲਾਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਸਦੀ ਕੁਲ ਵਸੋਂ ਸਵਾ ਪੱਛਤਰ ਲੱਖ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਵਸੋਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਵਸੋਂ ਦਾ ਭਾਗ ਪੰਜ ਫੀ ਸਦੀ ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੁਝ ਇਲਾਕਾ ਕਾਂਗੜਾ ਅਤੇ ਡਲਹੌਜੀ ਆਦਿ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਪਾਏ, 10215 ਵਰਗਮੀਲ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਵਸੋਂ ਬਾਰਾਂ ਲੱਖ ਦੇ ਲੱਗਪਗ, ਇਸ ਵਸੋਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਵਸੋਂ ਦਾ ਭਾਗ ਦੋ ਫੀ ਸਦੀ ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਸੀ।¹

ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਹਦਬੰਦੀ ਸਮੇਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਕੋਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸਰਸਾ, ਭੁਗਲਾ ਅਤੇ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਆਦਿ ਹੀ ਖੋਹ ਲਏ ਅੱਗੋਂ ਉਸਨੇ ਭਾਖੜਾ ਰੋਮ ਭੀ ਪੰਜਾਬ ਪਾਸੋਂ ਖੋਹਕੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਖੜਾ ਰੋਮ ਅਤੇ ਬਿਆਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿਣੇ ਬਣਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਖੋਹ ਲਏ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਹਰਿਆਣਾ, ਹਿਮਾਚਲ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਕੜੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਜਕੜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਜਾਂ ਸਾਂਝੇ ਬੋਰਡਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਸਬੰਧੀ ਅਕਤੂਬਰ 1966 ਈ: ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਾਰਲਾਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਬਿਲ ਤੇ ਖੋਲੀਦਿਆਂ ਸ੍ਰ: ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਪੀ. (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ) ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਇਹ ਪਾਪਾਂ ਭਰਿਆ ਗਰਭ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਅੱਯੋਗ ਅਤੇ ਨਾਓਜਰਬਾਕਸ਼ ਦਾਈਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗੇਗੀ।"²

1. ਸ੍ਰ: ਖੁਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰੀਵੀਊ ਜਨਰਵੀ 1975 (ਪੰਨਾ 17)

2. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ (ਪੰਨਾ 277 - 378)
Digitized by Panjab Digital Library | www.panjabdigilib.org

ਸ੍ਰ: ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਪੀ. (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ) ਨੇ ਬਿਲ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਭੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, " ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਸਖਤ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਫਿਰਕੇ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਰੋਸਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ 20 ਜੁਲਾਈ 1966 ਈ: ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਂਵੇਂ ਨਵੀਂ ਹੋਂਦ ਵਾਲੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਿਰੋਲ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਭੀ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 85 ਫੀ ਸਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੀ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਸਟੇਟ ਵਿੱਚ ਸੰਘਣਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੱਲੋਂ ਭੀ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਨਾਭ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲੱਗਪਗ ਇੱਕ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਯਕੀਨੀ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਫਿਰਕੂ ਖਿਚੋਤਾਣ ਅਤੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਝਗੜੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਜਕੜ ਕੁਝ ਢਿੱਲੀ ਹੋਈ। ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਜਨਸੰਘੀ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੰਥ ਨਈਂ ਰਾਹ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਰੋਸ਼ਨ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਆਸ ਬਣੀ।

ਨਵੰਬਰ 1966 ਈ: ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਤਾਖ਼ਤਾ ਰੋਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਖਤਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਗਏ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, " ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗਾਂ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ 15 ਦਸੰਬਰ 1966 ਈ: ਨੂੰ ਮਰਨਵਰਤ ਰੱਖਕੇ 27 ਦਸੰਬਰ 1966 ਈ: ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਰੀਰ ਅਗਨ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਸੰਤ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ, ਜਥੇਦਾਰ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਕ, ਜਥੇਦਾਰ ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਫੁੱਗਵਾਲੀਆਂ, ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤਛਵੰਡੀ, ਆਦਿਕ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਉਕਤ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸੰਤ ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

26 ਦੁਸੰਬਰ 1966 ਈ: ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸ੍ਰ: ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸਪੀਕਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਰੋਸਾ ਦੁਆਇਆ, ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਕਤ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਕਤ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਢਿੱਲ ਮੱਠ ਵਿਖਾਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੰਥ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਕਤ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਸੜ੍ਹ ਮਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਫਰਵਰੀ 1967 ਈ: ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਲਈ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ, ਦਿੱਲੀ, ਯੂ.ਪੀ. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਛਿਹਤ, ਕੇਰਲਾ, ਮਦਰਾਸ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਕਤ ਨੌਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਾਂਝੇ ਫਰੰਟ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਣੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੇ ਫਰੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਦਰਾਵੜਾ ਮੁਨੇਤਰਾ, ਕੜਘਮ (ਡੀ. ਐਮ. ਕੇ.) ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ, ਮਾਯਕਸਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ, ਸੋਸਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਛੋਟੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ (ਫਾਰਵਰਡ ਬਲਾਕ ਅਤੇ ਰੀਪਬਲੀਕਨ ਆਦਿ) ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਕੁੱਲ 104 ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕੇਵਲ 26 ਸੀਟਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ 43 ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਨੌਂ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਮਾਯਕਸਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਰੀਪਬਲੀਕਨ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਦੋ ਸੋਸਲਿਸਟ ਅਤੇ ਛੇ ਆਜ਼ਾਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ, ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਫਰੰਟ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹੋਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਸ੍ਰ: ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਿਥਵੀ (ਜਨ ਸੰਘ) ਸ੍ਰੀ ਸਤਪਾਲ ਭਾਂਗ (ਕਮਿਊਨਿਸਟ) ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਪਿਆਰਾ ਰਾਮ ਧੰਨੋਵਾਲੀ (ਰੀਪਬਲੀਕਨ) ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

— 11 —

[illegible]

ਸ੍ਰ: ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਬਣਿਆ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸਾਂਝਾ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਸਾਡੇ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਅੱਠ ਮਾਰਚ 1967 ਈ: ਤੋਂ 25 ਨਵੰਬਰ 1968 ਈ: ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ~~ਸ਼ਾਂਤੀ~~^{ਅਨਾਜ} ਦਾ ਵਪਾਰ, ਵਪਾਰੀ, ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਖੋਹਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ। ਖੂਸ਼ਹਾਲੀ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਮਾਰੂ ਟੈਕਸ ਵਾਪਸ ਲਏ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਠਾਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਧੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮ ਸਿੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਭਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪਹਿਲੀਵਾਰ ਸਰਬ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨਿਵਾਰਨ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਿਵਾਰਨ (ਗਰੀਵਿਨਸਜ) ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਨਿਆਂ ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਿਧਾਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੁੱਖੀ ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਫਰੰਟ ਦਾ ਕਨਵੀਨਰ ਸ੍ਰ: ਚਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. (ਮਾਯਕਸੀ ਪਾਰਟੀ) ਸੀ।

22 ਨਵੰਬਰ 1968 ਈ: ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਇਜਲਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੋਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਮਰਥਕ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ. ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਮਹੰਤ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰ: ਚਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨਸਾ, ਸ੍ਰ: ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮਰੜੀ, ਰਾਜਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਫਕੀਰ ਚੰਦ ਬਠਿੰਡਾ ਆਦਿਕ ਸਮੇਤ ਸਾਂਝੇ ਫਰੰਟ ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਤੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। (ਇਸੇ ਦਿਨ 22 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ^{ਦੀ} ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਹੋਇਆ) ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਧਾਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਾਲ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ। ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਫਰੰਟ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸਾਡੇ ਦੋ ਸਾਰੇ ਸਤਾਰਾਂ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਧਾਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇੱਕ ਭੀ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਕਾਂਗਰਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ 36 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣਿਆ ਤੇ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਸਤਾਈ ਨਵੰਬਰ 1967 ਈ: ਤੋਂ 23 ਅਗਸਤ 1968 ਈ: ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਿੱਲ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪੰਜ ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਤੱਕ ਜਮੀਨ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਂ ਮੁਆਮਲਾ ਮੁਆਫ

小. 4. 4. 4.

1

1

77

U. S. 11

Figure 1

(a)

(b)

1

—

11

1

1. 2. 3. 4.

[illegible]

1

—

T. 19

110

1-

7-1-1

ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਿਆ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਲਬਦਲੀ ਦੀ ਉਪਜ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ
ਰਚਮਨ ਪਿਆਰਾ ਨਾ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਜਿਥੇ ਭੀ ਗਏ, ਉੱਥੇ
ਹੀ ਅਕਾਲੀ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਸੋਸਲਿਸਟ ਅਤੇ ਜਨਸੰਘੀ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਕਾਲੀਆਂ ਝੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ। ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਸਖਤ ਨਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤੇ
ਗਏ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਕਾਲੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ,
ਸੋਸਲਿਸਟ ਤੇ ਜਨਸੰਘੀ ਵਰਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ
ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

23 ਅਗਸਤ 1968 ਈ: ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਧਾਇਕ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਗਿੱਲ
ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਹਮਾਇਤ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਗਿੱਲ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ
ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੋੜਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਰ
ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਰਾਜ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ (13 ਅਗਸਤ 1968
ਈ: ਤੋਂ 17 ਫਰਵਰੀ 1969 ਈ: ਤੱਕ) ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਫਰਵਰੀ 1969 ਈ: ਵਿੱਚ
ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਮੱਧਕਾਲੀ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ
ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਨੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਬਾਂਦਰਵੰਡ
ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ; ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਕੇ ਸੁੰਮਟੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵਿੱਚ
ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੰਮਟੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ
ਹੇਠ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਕੁਲ 104 ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚ 43 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ
ਹੋਇਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ 38 ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਅੱਠ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪੰਜ, ਸੋਸਲਿਸਟ
ਤਿੰਨ, ਮਾਥਕਸੀ ਦੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਆਜਾਦ ਮੈਂਬਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਧਕਾਲੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ
ਸਫਲ ਹੋਏ।

ਸ੍ਰ: ਕਮਲ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸੁੰਮਟੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ
ਕਮਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਚੋਣ ਲੜੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੀ

ਫਰਵਰੀ 1969 ਈ: ਦੀਆਂ ਮੱਧਕਾਲੀ ਚੋਣਾਂ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰ: ਕਰਨਾਮ ਸਿੰਘ
ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਅਕਾਲੀ ਜਨਸੰਘੀ ਸਾਂਝਾ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਮੰਤਰੀ
ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ: ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਸ੍ਰ: ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ ਅਤੇ

ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਆਦਿਕ ਅਕਾਲੀ ਅਤੇ ਜਨਸੰਘੀ ਮੁੱਖੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ, ਸ੍ਰ: ਬਲਬੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸ੍ਰ: ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਸਮੇਂ, ਸਤੰਬਰ 1968 ਈ: ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਕੁਲ ਹਿੰਦ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਮਤਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੁਆਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਾਉਣ, ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਏਕਤਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ; ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਂਡੂ ਇਨਾਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਪਛੜੇਵਾਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਪਾਉਣ ਦੇ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤੇ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਅਧੀਨ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜੋ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦਿਲ ਫਿਹਲ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਏਂਸਲ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਖਿਰਲੇ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਪਟੇ ਦੀ ਮਨਸੂਖੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਹੋਏ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੰਜਾਬੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ। 1969 ਈ: ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਪਦ ਲਈ ਹੋਈ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਵੀ. ਵੀ. ਗਿਰੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਆਫੀਸਲ (ਪਾਰਟੀ) ਉਮੀਦਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਸੰਜੀਵਾ ਰੈਡੀ ਨੂੰ ਲੋਕ ਤੋੜਵੀਂ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਕੌਮੀਕਰਨ ਅਤੇ ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਅਲਾਂਉਸ (ਪ੍ਰੀਵੀ ਪੁੱਸਜ) ਖਤਮ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਅਗਰ ਗਾਮੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸਨੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ, ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਹਰੀਜਨ ਏਕਤਾ ਲਈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

15 ਅਗਸਤ 1969 ਈ: ਤੋਂ ਸ੍ਰ: ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੇਰੂਮਾਨ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਭਾਂਖੜਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਨਾਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 74 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਉਪਰੰਤ 27 ਅਕਤੂਬਰ 1969 ਈ: ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੇ ਭੜਕਾਹਟ ਪੈਦਾ

11.

ਕਰਨ ਦਾ ਖਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਏ। ਸ੍ਰ: ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੇਰੂਮਾਨ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ "26 ਜਨਵਰੀ 1970 ਈ: ਤੱਕ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾਂ ਮੰਨੀ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਅਤੇ ਤੀਹ ਜਨਵਰੀ 1970 ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਅਗਨ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਣਗੇ"। 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰੰਤੂ 29 ਜਨਵਰੀ 1970 ਈ: ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਉਕਤ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਏ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਰ ਇਸ ਐਲਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, "ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦੱਸ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਫਾਜਲਕਾ ਅਤੇ ਅਬੋਹਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।" 30 ਜਨਵਰੀ 1970 ਈ: ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਕਾਂਗਰਸ, ਜਨਸੰਘ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ, ਮਾਰਕਸੀ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸੋਸਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਲੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਅਬੋਹਰ ਫਾਜਲਕਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਹੋਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਮੂਹ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਸਾਂਝੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਨੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਅਤੇ ਆਤਮਦਾਹ ਦਾ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਅਤੇ ਆਤਮਦਾਹ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ।

ਮਾਰਚ 1970 ਈ: ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਸਦਨ (ਰਾਜ ਸਭਾ) ਲਈ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸਬੰਧੀ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਸਖਤ ਮੱਤ ਭੇਦ ਹੋ ਗਏ। ਸੰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਦਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪੜੇ ਵਲੋਂ ਗਿਆਨੀ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗਿਆਨੀ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੱਤ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਹਾਰ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ

ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਧਾਇਕ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਬੇਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਵਿਧਾਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਆਗੂ ਚੁਣ ਲਿਆ। ਸ੍ਰ: ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਨਸੰਘ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ 27 ਮਾਰਚ 1970 ਈ: ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਜਨਸੰਘ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ।

ਸ੍ਰ: ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਧੜੇ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨਾਲ ਅਕਾਲੀ ਵਿਧਾਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਲਤ ਕਾਫੀ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਹੋ ਗਈ। ਵਿਧਾਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ 57 ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 29 ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰੀਆਂ, ਡਿਪਟੀ ਵਜ਼ੀਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਕੱਤਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਢਾਈ ਗੁਣਾਂ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਠਾਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਤਰਲੇਚਨ ਸਿੰਘ ਰਾਣਾ ਗਰੁੱਪ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਭੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ (ਸੋਜੇ ਧੜੇ) ਦੀ ਚੁੱਕ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਰਣਬੰਧ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਗਰੁੱਪ ਨੇ 'ਅੰਤਮ ਰੀਲੀਫ' ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਸੁਆਲ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਜਖਰਦਸਤ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧੀ ਬੜੇ ਤਨਖੀ ਭਰੇ ਅਤੇ ਨਾਮੁਸ਼ਗਵਾਰ ਬਣ ਗਏ।

ਮਾਰਚ 1971 ਈ: ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ, ਕਾਂ ਗਰਸ, ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੀ ਚੋਣ ਸਮਝੌਤਾ ਨਾਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਕਾਂ ਗਰਸ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਚੋਣ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਕਾਂ ਗਰਸੀ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਦੇ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ। ਕਾਂ ਗਰਸ ਦੇ ਦੋਸ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦੋ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ

- 1 -

1. The first of these is the fact that the *Journal* is a very valuable source of information for the study of the history of the United States.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

$\frac{1}{T_0} = \frac{1}{T_1} + \frac{1}{T_2}$

1. T_1 2. T_2 3. T_3 4. T_4 5. T_5 6. T_6 7. T_7 8. T_8 9. T_9 10. T_{10} 11. T_{11} 12. T_{12} 13. T_{13} 14. T_{14} 15. T_{15} 16. T_{16} 17. T_{17} 18. T_{18} 19. T_{19} 20. T_{20} 21. T_{21} 22. T_{22} 23. T_{23} 24. T_{24} 25. T_{25} 26. T_{26} 27. T_{27} 28. T_{28} 29. T_{29} 30. T_{30} 31. T_{31} 32. T_{32} 33. T_{33} 34. T_{34} 35. T_{35} 36. T_{36} 37. T_{37} 38. T_{38} 39. T_{39} 40. T_{40} 41. T_{41} 42. T_{42} 43. T_{43} 44. T_{44} 45. T_{45} 46. T_{46} 47. T_{47} 48. T_{48} 49. T_{49} 50. T_{50} 51. T_{51} 52. T_{52} 53. T_{53} 54. T_{54} 55. T_{55} 56. T_{56} 57. T_{57} 58. T_{58} 59. T_{59} 60. T_{60} 61. T_{61} 62. T_{62} 63. T_{63} 64. T_{64} 65. T_{65} 66. T_{66} 67. T_{67} 68. T_{68} 69. T_{69} 70. T_{70} 71. T_{71} 72. T_{72} 73. T_{73} 74. T_{74} 75. T_{75} 76. T_{76} 77. T_{77} 78. T_{78} 79. T_{79} 80. T_{80} 81. T_{81} 82. T_{82} 83. T_{83} 84. T_{84} 85. T_{85} 86. T_{86} 87. T_{87} 88. T_{88} 89. T_{89} 90. T_{90} 91. T_{91} 92. T_{92} 93. T_{93} 94. T_{94} 95. T_{95} 96. T_{96} 97. T_{97} 98. T_{98} 99. T_{99} 100. T_{100}

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

$$T_{\mu\nu} = \frac{1}{2} (\partial_\mu \phi \partial_\nu \phi - \frac{1}{2} \eta_{\mu\nu} \partial_\alpha \phi \partial^\alpha \phi)$$

THE STATE OF NEW YORK, ss. I, _____, County Clerk of said County, do hereby certify that the foregoing is a true and correct copy of the original of the same as the same is on file in my office.

T.T.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

1. The first part of the document is a letter from the President of the United States to the Congress, dated January 1, 1861. It is a formal address, and it is the first of its kind since the signing of the Constitution. The President, James Buchanan, is addressing the Congress, and he is doing so in a very formal and dignified manner. He is discussing the state of the Union, and he is discussing the issues that are facing the country at that time. He is also discussing the role of the President, and he is discussing the responsibilities of the Congress. The letter is a very important document, and it is a very interesting one to read. It gives us a glimpse into the mind of the President, and it gives us a glimpse into the state of the country at that time. It is a document that is worth reading, and it is a document that is worth studying.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Т. 107

T T

T

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

17-00000 - 17-00000

1. *Chlorophyll a* and *Chlorophyll b* were determined by the method of Arar and Collins (1971).

11. What is the purpose of the study?

Age	Percentage correct
10	60
11	65
12	70
13	75
14	80
15	85
16	90
17	95
18	100

1. *Chlorophyll a* (Chl *a*)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

2011年12月15日 星期四

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬਦਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਤਲਖੀ ਹੋਰ ਵੱਧੀ। ਅੰਤ ਪੰਦਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜਕਾਲ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਹਮਾਇਤੀ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੇ ਬਾਦਲ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ, ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ 13 ਜੂਨ 1971 ਈ: ਨੂੰ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਣਾ ਪਿਆ।

ਬਾਦਲ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਤੋੜਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਰੀ ਰਾਜ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਸ੍ਰੀ ਝਾਮਾ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਬੋਰਡ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਇਸ ਧੌਕੇਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮੋਰਚਾ ਲਾਇਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਦਰਾਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਨਰ ਨਾਚੀ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਕੇ ਕੈਦ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਤੋਂ ਚਾਰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਅਤੇ ਭੁਗਤਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵੇਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਚੁਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੋਰਚਾ 15 ਅਗਸਤ 1971 ਈ: ਤੋਂ 7 ਨਵੰਬਰ 1971 ਈ: ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਲਈ, ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੇ ^{ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ} ਜ਼ਮੀਨੀ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਫ਼ੌਜੀ ਟੱਕਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਇੱਕ ਬਕਾਇਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਇੱਕ ਬਕਾਇਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਚੋਣਾਂ ਭੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਨਗਰਤਾਬ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਉਪ੍ਰੰਤ ਮਾਰਚ 1975 ਈ: ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਭੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਫਤਿਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਮਾਰਚ 1972 ਈ: ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਮੁੜ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੇ ਜਨਸੰਘ, ਆਰਜੀ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਚੋਣ ਸਮਝੌਤਾ ਨਾ ਕੀਤਾ; ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝਾ ਫਰੰਟ ਬਣਾਕੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸੌ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ 66 ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ 25 ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦਸ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਰਕਸੀ ਮੈਂਬਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਚਾਰ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਸੂਹਾ, ਡਕਾਲਾ ਅਤੇ ਮੁਹਿੰਡਾ ਲਈ ਰੁੱਪ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਦਸੂਹਾ ਸੀਟ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਮੁੜ ਜਿੱਤ ਸਕੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੀਟ ਤੋਂ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਹਰਾਇਆ। ਡਕਾਲਾ ਅਤੇ ਮੁਹਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਭੀ 1972 ਈ: ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਾਂਗ ਅਕਾਲੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲੀ।

ਮਾਰਚ 1975 ਈ: ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨੇ ਇਸਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਪਰੈਲ 1948 ਈ: ਤੋਂ 1 ਨਵੰਬਰ 1966 ਈ: ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ ਜੋ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਉਹ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਕਾਂਡ ਹੈ। ਸਤੰਬਰ 1968 ਈ: ਵਿੱਚ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹੋਈ ਸਰਬ ਸ਼ਰਿੰਦ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਗ, ਹਰਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ (ਸਟੇਟ ਅਟਾਨੋਮੀ) ਲਈ ਜਦੋਂ ਜਰਿਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ਡਾਕ ਤਾਬ ਸ਼ੈਲ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੁਆਮਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਰਾਜਸੀ,

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਵਿੱਤ (ਫਾਈਨਾਂਸ) ਸਬੰਧੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ ਦੀ ਡੀ. ਐਮ. ਕੇ. ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, ਸੂਬਾਈ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਲਈ ਇੱਕ ਨੌਮੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨੀ ਪਏਗੀ।

1975 ਈ: ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਐਜੰਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਜਮੀਨ ਨੂੰ ਜਮੀਨੀ ਹੋਂਦ ਬੰਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦੇਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦਲ, ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਨਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲ (1970 ਈ:) ਤੋਂ ਮੁਲਤਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਜੇ ਭੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਭਵੇਂ ਇਸਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕਰਾਰ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੋਣਾਂ 1925 ਈ: ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਹਿਮਾਚਲ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਵੱਲੋਂ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਇੱਕੋ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਈ ਹੀ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੁਆਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਿੱਛੇ ਦੂਜੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

ਪਿੱਛਲੇ ਅਠਾਈ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਉੱਘੇ ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, " ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਕੌਮ ਮੰਨਕੇ ਗਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨੀਂਗ ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਸਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਦੀ ਖਾਂ ਤਿੰਨ ਟੁਕੜੇ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਇਸ ਤੇ ਪੰਡਤ ਨਾਰਾਏਣ ਨੇ 6 ਜੁਲਾਈ 1946 ਈ: ਨੂੰ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਉਚੇਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਕੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ^{ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ} ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਖਿੱਤਾ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਫੁਲ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਬਚਨ ਪੂਰਾ

ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਪਾਲਸੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

" ਗੱਲ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਜਦ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ 67 ਵੀਂ ਸਦੀ ਮੁਸਲਮ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੁਦਮੁਖਤਾਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 62 ਵੀਂ ਸਦੀ ਸਿੱਖ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਨੂੰ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੂਬਾਈ ਖੁਦਮੁਖਤਾਵੀ ਦੇ ਕੇ ਕਿਉਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਦੇਹੀ ਹੱਥੀ ਲੁੱਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਵਲ ਅਤੇ ਕਣਕ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਖਰੀਦਕੇ, ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਅ ਵੇਚੇ ਜਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਲਗਪਗ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਂਉਂਦੀ ਹੈ। ਖੰਡ ਦੇ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਭੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਕਮਾਂਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਈਕਲਾਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਦੇ ਪਰਾਮਦੀ (ਅਕਸਪੋਰਟ) ਵਪਾਰ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕਣਕ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਟੈਕਸ ਕਮਾਂਉਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕੀਮੀਆਈ ਖਾਦ, ਟਰੈਕਟਰ, ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਜੇ, ਪਟਰੋਲ ਅਤੇ ਡੀਜਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗੇ (ਅਸਲ ਨਾਲੋਂ ਚੌਥੇ ਦੁਣੇ) ਮੁੱਲ ਵੇਚਕੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ; ਵਪਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਬਖਾਨੇਦਾਰਾਂ; ਹੱਥੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਲੁਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੁੱਟ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਘੋਲ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਨਵੇਂ ਵੱਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਸਾਲ ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ ਕਾਤਜ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਅਤੇ ਆਸਾਮ, ਹਿਮਾਚਲ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀਮੈਂਟ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬੀਨ ਫੈਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਭੀ; ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਖੜਾ ਪੋਰਟਲੈਂਡ ਅਤੇ ਹਰੀਕੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਲਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਭੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਜਾਂ ਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਭੀ ਜਾਰੀ ਹੈ।

- 1 -

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

$$T_0 + T_1 + T_2 + T_3 + T_4 + T_5 + T_6 + T_7 + T_8 + T_9 + T_{10} + T_{11} + T_{12} + T_{13} + T_{14} + T_{15} + T_{16} + T_{17} + T_{18} + T_{19} + T_{20} + T_{21} + T_{22} + T_{23} + T_{24} + T_{25} + T_{26} + T_{27} + T_{28} + T_{29} + T_{30} + T_{31} + T_{32} + T_{33} + T_{34} + T_{35} + T_{36} + T_{37} + T_{38} + T_{39} + T_{40} + T_{41} + T_{42} + T_{43} + T_{44} + T_{45} + T_{46} + T_{47} + T_{48} + T_{49} + T_{50} + T_{51} + T_{52} + T_{53} + T_{54} + T_{55} + T_{56} + T_{57} + T_{58} + T_{59} + T_{60} + T_{61} + T_{62} + T_{63} + T_{64} + T_{65} + T_{66} + T_{67} + T_{68} + T_{69} + T_{70} + T_{71} + T_{72} + T_{73} + T_{74} + T_{75} + T_{76} + T_{77} + T_{78} + T_{79} + T_{80} + T_{81} + T_{82} + T_{83} + T_{84} + T_{85} + T_{86} + T_{87} + T_{88} + T_{89} + T_{90} + T_{91} + T_{92} + T_{93} + T_{94} + T_{95} + T_{96} + T_{97} + T_{98} + T_{99}$$

$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{T_1} + \frac{1}{T_2} \right) = \frac{1}{T_0}$

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{T_u} + \frac{1}{T_l} \right) \approx \frac{1}{T_{avg}}$

[illegible]

THE

TOTAL WEIGHT OF SAMPLES IN EACH OF TWO GROUPS OF 100

7. The following information was obtained from the records of the Department of Social Services:

[illegible]

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

[illegible][illegible]

T. J. ... T. J. ...

1. The first of these is the fact that the

THE UNITED STATES OF AMERICA
DEPARTMENT OF THE ARMY
OFFICE OF THE CHIEF OF STAFF
WASHINGTON, D. C. 20315

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

11. The following is a list of the names of the persons who have been appointed to the various positions in the organization of the National Association of Manufacturers:

Journal of Management Education 36(7) 809–824

Group	Condition 1	Condition 2	Condition 3	Condition 4
Control	~95%	~90%	~95%	~100%
MCI	~90%	~40%	~40%	~40%
AD	~85%	~55%	~45%	~45%

1. What is the purpose of the study?

112-1010-107-10161-10162-10163-10164-10165-10166-10167-10168-10169-10170-10171-10172-10173-10174-10175-10176-10177-10178-10179-10180-10181-10182-10183-10184-10185-10186-10187-10188-10189-10190-10191-10192-10193-10194-10195-10196-10197-10198-10199-10200-10201-10202-10203-10204-10205-10206-10207-10208-10209-10210-10211-10212-10213-10214-10215-10216-10217-10218-10219-10220-10221-10222-10223-10224-10225-10226-10227-10228-10229-10230-10231-10232-10233-10234-10235-10236-10237-10238-10239-10240-10241-10242-10243-10244-10245-10246-10247-10248-10249-10250-10251-10252-10253-10254-10255-10256-10257-10258-10259-10260-10261-10262-10263-10264-10265-10266-10267-10268-10269-10270-10271-10272-10273-10274-10275-10276-10277-10278-10279-10280-10281-10282-10283-10284-10285-10286-10287-10288-10289-10290-10291-10292-10293-10294-10295-10296-10297-10298-10299-10300-10301-10302-10303-10304-10305-10306-10307-10308-10309-10310-10311-10312-10313-10314-10315-10316-10317-10318-10319-10320-10321-10322-10323-10324-10325-10326-10327-10328-10329-10330-10331-10332-10333-10334-10335-10336-10337-10338-10339-10340-10341-10342-10343-10344-10345-10346-10347-10348-10349-10350-10351-10352-10353-10354-10355-10356-10357-10358-10359-10360-10361-10362-10363-10364-10365-10366-10367-10368-10369-10370-10371-10372-10373-10374-10375-10376-10377-10378-10379-10380-10381-10382-10383-10384-10385-10386-10387-10388-10389-10390-10391-10392-10393-10394-10395-10396-10397-10398-10399-10400-10401-10402-10403-10404-10405-10406-10407-10408-10409-10410-10411-10412-10413-10414-10415-10416-10417-10418-10419-10420-10421-10422-10423-10424-10425-10426-10427-10428-10429-10430-10431-10432-10433-10434-10435-10436-10437-10438-10439-10440-10441-10442-10443-10444-10445-10446-10447-10448-10449-10450-10451-10452-10453-10454-10455-10456-10457-10458-10459-10460-10461-10462-10463-10464-10465-10466-10467-10468-10469-10470-10471-10472-10473-10474-10475-10476-10477-10478-10479-10480-10481-10482-10483-10484-10485-10486-10487-10488-10489-10490-10491-10492-10493-10494-10495-10496-10497-10498-10499-10500-10501-10502-10503-10504-10505-10506-10507-10508-10509-10510-10511-10512-10513-10514-10515-10516-10517-10518-10519-10520-10521-10522-10523-10524-10525-10526-10527-10528-10529-10530-10531-10532-10533-10534-10535-10536-10537-10538-10539-10540-10541-10542-10543-10544-10545-10546-10547-10548-10549-10550-10551-10552-10553-10554-10555-10556-10557-10558-10559-10560-10561-10562-10563-10564-10565-10566-10567-10568-10569-10570-10571-10572-10573-10574-10575-10576-10577-10578-10579-10580-10581-10582-10583-10584-10585-10586-10587-10588-10589-10590-10591-10592-10593-10594-10595-10596-10597-10598-10599-10600-10601-10602-10603-10604-10605-10606-10607-10608-10609-10610-10611-10612-10613-10614-10615-10616-10617-10618-10619-10620-10621-10622-10623-10624-10625-10626-10627-10628-10629-10630-10631-10632-10633-10634-10635-10636-10637-10638-10639-10640-10641-10642-10643-10644-10645-10646-10647-10648-10649-10650-10651-10652-10653-10654-10655-10656-10657-10658-10659-10660-10661-10662-10663-10664-10665-10666-10667-10668-10669-10670-10671-10672-10673-10674-10675-10676-10677-10678-10679-10680-10681-10682-10683-10684-10685-10686-10687-10688-10689-10690-10691-10692-10693-10694-10695-10696-10697-10698-10699-10700-10701-10702-10703-10704-10705-10706-10707-10708-10709-10710-10711-10712-10713-10714-10715-10716-10717-10718-10719-10720-10721-10722-10723-10724-10725-10726-10727-10728-10729-10730-10731-10732-10733-10734-10735-10736-10737-10738-10739-10740-10741-10742-10743-10744-10745-10746-10747-10748-10749-10750-10751-10752-10753-10754-10755-10756-10757-10758-10759-10760-10761-10762-10763-10764-10765-10766-10767-10768-10769-10770-10771-10772-10773-10774-10775-10776-10777-10778-10779-10780-10781-10782-10783-10784-10785-10786-10787-10788-10789-10790-10791-10792-10793-10794-10795-10796-10797-10798-10799-10800-10801-10802-10803-10804-10805-10806-10807-10808-10809-10810-10811-10812-10813-10814-10815-10816-10817-10818-10819-10820-10821-10822-10823-10824-10825-10826-10827-10828-10829-10830-10831-10832-10833-10834-10835-10836-10837-10838-10839-10840-1

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ਕਾਂ ਗਰਸੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰੀ ਨਾਗਰਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਖੂਨ ਭੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 1972 ਈ: ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਮਿਤ ਪਾਠ ਦੇ ਭੇਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ, ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਗਿਆਨੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਦੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਬਠਿੰਡੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। 1973 ਈ: ਵਿੱਚ ਮੁ: ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਅਤੇ ਸੁ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਕਰਨ ਨ (ਜਿਹੜਾ ਹਰਿਆਣਾ) ਕਿਸਾਨ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਕਈ ਦਿਨ ਜਿਹਲ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। 1974 ਈ: ਵਿੱਚ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾ ਨੰਗਲ ਨੂੰ ਲਗਪਗ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ, ਸੂਬਾਈ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਹਲ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਘੋਲ ਅਜੇ ਭੀ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਕਾਂਡ ਬਾਰਾਂ :- ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਉਪਨਿਸ਼ਮ II

ਲੇਖਕ:- ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਔਲਖ (ਐਮ. ਏ.)

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਰਥਾਤ 'ਨਿਯਮ ਉਪਨਿਸ਼ਮ' ਜੋ ਦਲ ਦੇ ਇੱਕ ਅਕਤੂਬਰ 1972 ਈ: ਦੇ ਜਨਰਲ ਇਜਲਾਸ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਤੰਬਰ 1974 ਈ: ਦੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ। 1. ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

ਉ. ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਨਾਸਤਕਤਾ ਤੇ ਮਨਮਤ ਦਾ ਪਰਹਾਰ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਉਦਮ ਕਰਨਾ।

- 1 -

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

$$T_0 \leq T_1 \leq T_2 \leq \dots \leq T_n \leq T_0 + \epsilon$$

$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{T_1} + \frac{1}{T_2} \right) = \frac{1}{T_0}$

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

$\frac{d}{dt} \left(T_u + T_v + T_w + T_x + T_y + T_z \right) = 0$

$$T_{u,v} = \frac{1}{2} (T_{u,v} + T_{v,u}) + \frac{1}{2} (T_{u,v} - T_{v,u}) \times T_{u,v}$$

STANDARD OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

TOTAL NUMBER OF COMMUNITIES IN THE UNITED STATES AT RISK OF

1. STANDARDIZATION OF THE TEST AND RELIABILITY

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATIONS
500 5TH AVENUE
NEW YORK 17, N.Y.

1. История Содержание Вопросы Ответы Ссылки Дополнения Обратная связь

T T T T T T T T T T

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

[illegible]

100-443887-100

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

223

11. The following is a list of the names of the persons who have been appointed to the various committees of the Board of Directors of the City of New York, for the year 1900:

• • •

1. The first of these is the fact that the *Journal* is a very important source of information for the public. It is a source of information that is not only accurate but also timely. It is a source of information that is not only accurate but also timely.

SECRET

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

- ਅ. ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਡਰੀ ਪੰਥਕ ਆਜਾਦ ਹਸਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਘੜਨਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬੇ ਤੇ ਕੌਮੀਅਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੋ ਸਕੇ।
- ੲ. ਕੰਗਾਲੀ ਖੁੜ ਤੇ ਭੁੱਖ ਨੰਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਨਿਆਂ ਕਾਰੀ ਆਰਥਕ ਨ ਜਾਮ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਢੁੱਲਤ ਅਤੇ ਉਪਜ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਆਰਥਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਕਾਣੀਵੰਡ ਅਤੇ 'ਲੁੱਟ ਪਸ਼ੂਟਾ' ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਦੇ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ।
- ਸ. ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨਪੜਤਾ, ਛੂਤ ਛਾਤ ਅਤੇ ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ।
- ਹ. ਹਰ ਪੁੰਕਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਬੰਦਸ਼ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਅਰੋਗਤਾ ਲਈ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨਾ।

2. ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਸਿੰਘਣੀ ਦੇ ਸਾਲਾ ਚੰਦਾ, ਪੇਸ਼ਗੀ ਇੱਕ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤਿ ਕਿ ਉਹ ਪੱਤਿਤ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਂ ਪੀਦਾ ਹੋਵੇ, ਛੂਤ ਛਾਤ ਨਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਸਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੁੰਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਆਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ।

ਸੁੰਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਐਸੋਸੀਏਟਡ ਮੈਂਬਰ ਭਰਤੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਤਾਂਕਿ ਅਕਾਲੀਦਲ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਬਣੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਰਥਕ ਲਾਭਾਂ ਲਈ ਬਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਨਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

3. ਅਕਾਲੀ ਜਥਿਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਸਦਾ ਖੁਲ੍ਹੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਸੱਜਣ ਫਾਰਮ ਭਰਤੀ ਤੇ ਪੁੱਣ ਪੱਤਰ ਉੱਤੇ ਦਸਖਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਗੀ ਚੰਦਾ ਦੇਕੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕੇਗਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਲਾਨਾ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸੱਜਣ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਨੈ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਚੋਣ ਸਬੰਧੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਭਲਾਈ ਭਰਤੀ ਦੀ ਨੀਯਤ ਅੰਤਮ ਤਾਬੀਖ ਤੱਕ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

4. ਭਰਤੀ ਚੰਦਾ:- ਮੁੱਢਲੀ ਭਰਤੀ ਚੰਦਾ ਦਾ ਚੰਦਾ ਇੱਕ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਕੱਠਾ ਪੇਸ਼ਗੀ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ। ਸਰਕਲ ਅਕਾਲੀ ਜਥਿਆਂ ਦੇ ੪ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਇੱਕ ਰੁਪਿਆ

ਵੱਖਰਾ ਚੰਦਾ, ਸਰਕਲ ਅਕਾਲੀ ਜਥਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਦੇ ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਜਥਿਆਂ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ ਦੇਣਗੇ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਹਰ ਇੱਕ ਜਰਨਲ ਮੈਂਬਰ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਪੇਸ਼ਗੀ ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ ਦੇਵੇਗਾ।

5. ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਬਣਤਰ :- ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਕਸਬੇ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਜਥੇ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਲਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਿੰਡ, ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਜਥਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਰਕਲ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਇੱਕ ਥਾਨੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਸਰਕਲ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮਿਤ ਕਰੇਗੀ।

ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਸਰਕਲ ਦੇ ਜਥੇ ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਨਗੇ, ਸਰਕਲ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੋਣ ਰਾਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦੇ ਜਰਨਲ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਕੇ ਭੇਜਣਗੇ। ਅਕਾਲੀ ਜਥਿਆਂ ਤੋਂ ਛਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਿੰਘ ਸਭਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣ ਲਈ ਆਈ ਦਰਖਾਸਤ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ, ਉਸਨੂੰ ਦਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਸ਼ਰਤਿ ਕਿ ਉਹ ਸਭਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਲ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸਮਰਥਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੌ ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ ਦੇਵੇ। ਅਸੀਂ ਸਭਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਜਰਨਲ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਤੱਕ ਭੇਜਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ।

6. ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਪਿੰਡ ਵਾਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਿੰਡ ਦੀ ਭਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਦਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਸਰਕਲ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦਾ ਜਰਨਲ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਸਰਕਲ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦੇ ਹਰ ਪੰਜਾਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਲਈ ਅਤੇ ਹਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਗਿਣਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਜਰਨਲ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧ ਭੇਜਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਹਰ ਡੈਲੀਗੇਟ ਪਿੱਛੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸੌ ਮੁਢਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ, ਸੂਬਾਈ ਅਕਾਲੀਦਲ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਜਥੇ ਦੇ ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਜੋ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਸਾਲ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਰਹੇ ਹੋਣ ਜੋ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਦੀ ਭਰਤੀ ਦਾ ਫਾਰਮ ਭਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਸ ਜਥੇ, ਜਿਸਦੇ ਉਹ ਜਥੇਦਾਰ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਜਰਨਲ ਮੈਂਬਰ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ। ਮੁੱਢਲੀ ਭਰਤੀ ਦਾ ਫਾਰਮ ਭਰਨ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਭੀ ਦਲ ਦੇ ਜਰਨਲ ਮੈਂਬਰ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦਾ ਜਰਨਲ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿੱਤੇ ਨਮੀ ਤੇ ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਜਿਲਿਆਂ ਦੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਲਈ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸਰਕਲ ਅਕਾਲੀ ਜਥਿਆਂ ਦੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਡੈਲੀਜ਼ੇਟਾਂ ਤੋਂ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨੀਲੀ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਗਤਰੇ ਵਾਲੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸਜਾਣ।

ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਹਰ ਦੋ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗੀ। ਸਰਕਲ ਜਿਲ੍ਹਾ, ਸੂਬਾਈ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਡੈਲੀਜ਼ੇਟ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰ ਦੋ ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਕਲ ਜਥੇਦਾਰ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਥੇਦਾਰ, ਸੂਬਾਈ ਅਕਾਲੀਦਲ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚੋਣ ਸਬੰਧਤ ਜਰਨਲ ਕਮੇਟੀ (ਜਰਨਲ ਇਜਲਾਸ ਵੱਲੋਂ ਸਾਲਾਨਾ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਆਪ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਕਰਨਗੇ। ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਇਸਦੇ ਕੁੱਲ ਇੱਕੀ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਮੈਂਬਰ, ਜਰਨਲ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਸਿੰਗਲ ਵੋਟ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚੁਣੇ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਚੋਣ ਤੇ ਭਰਤੀ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨਿਯਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਸੰਬਰ 1973 ਈ: ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਭਰਤੀ ਸੱਤ ਲੱਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ।

ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਾਰ ਸਾਲ ਲਈ ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਰਹਿ ਸਕਣਗੇ। ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਲੜ ਸਕਣਗੇ। ਇੱਕ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਜਥੇਦਾਰੀ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਜਰਨਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦੀ ਜਰਨਲ ਮੀਟਿੰਗ (ਜਰਨਲ ਇਜਲਾਸ) ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਨਿਯਤ ਚੋਣਕਾਰ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਜਰਨਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਐਕਸ ਆਫੀਸੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਜ ਸੌ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ:-

1. ਜਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਿਹਾਤੀ 35 ਮੈਂਬਰ, 2. ਜਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ 32 ਮੈਂਬਰ 3. ਜਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ 30 ਮੈਂਬਰ 4. ਜਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਿਹਾਤੀ 30 ਮੈਂਬਰ 5. ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਦਿਹਾਤੀ 30 ਮੈਂਬਰ 6. ਹਰਿਆਣਾ ਸਟੇਟ ਅਕਾਲੀ ਦਲ 30 ਮੈਂਬਰ 7. ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦਿਹਾਤੀ, 25 ਮੈਂਬਰ 8. ਜਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ 22 ਮੈਂਬਰ 9. ਮੁਕਤਸਰ 20 ਮੈਂਬਰ 10. ਜਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜਪੁਰ 20 ਮੈਂਬਰ 11. ਜਿਲ੍ਹਾ ਕੀ ਕਪੂਰਥਲਾ 20 ਮੈਂਬਰ 12. ਜਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ 18 ਮੈਂਬਰ 13. ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ 15 ਮੈਂਬਰ 14. ਪੱਟੀ 12 ਮੈਂਬਰ 15. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 12 ਮੈਂਬਰ 16. ਰਾਜਸਥਾਨ 12 ਮੈਂਬਰ 17. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰੀ 10 ਮੈਂਬਰ 18. ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਟ 10 ਮੈਂਬਰ 19. ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਕਾਲੀ ਜਥਾ 10 ਮੈਂਬਰ 20. ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜਥਾ 8 ਮੈਂਬਰ 21. ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜਥਾ 8 ਮੈਂਬਰ 22. ਬਰਤਾਨੀਆ (ਯੂ.ਕੇ.) 5 ਮੈਂਬਰ 23. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 4 ਮੈਂਬਰ 24. ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ 4 ਮੈਂਬਰ 25. ਬਿਹਾਰ 3 ਮੈਂਬਰ 26. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 3 ਮੈਂਬਰ 27. ਬੰਗਲ 3 ਮੈਂਬਰ 28. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ 3 ਮੈਂਬਰ 29. ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ 2 ਮੈਂਬਰ 30. ਅਫਗਾਨਸਤਾਨ 2 ਮੈਂਬਰ 31. ਅਮਰੀਕਾ (ਯੂ. ਐਸ. ਏ.) 2 ਮੈਂਬਰ 32. ਅਫਰੀਕਾ 2 ਮੈਂਬਰ 33. ਆਸਾਮ (ਭਾਰਤ) ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ 34. ਗੁਜਰਾਤ (ਭਾਰਤ) ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ 35. ਥਾਈਲੈਂਡ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ 36. ਮਲਾਏਸ਼ੀਆ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ 37. ਕੈਨੇਡਾ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ 38. ਇਰਾਨ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ।

ਨੋਟ :- ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥ, ਹਰ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਜਨਰਲ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਮੁੜ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਣਗੇ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਕੁਲ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰ ਨਿਯਮ, ਉਪਨਿਯਮ ॥

*** **

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਵੀਂ ਹੋਣ ਤੱਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਆਹੁਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਕਰੇਗੀ। ਇਹੋ ਨਿਯਮ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ, ਸਰਕਲਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਭੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ

ਜਿਥੇ ਸਰਕਲ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ
ਨਈ ਜਿਹਲ ਜਾਣ ਜਾਂ ਸਖਤ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਆਰਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਖਾਲੀ ਸਮਝੀ ਜਾਏਗੀ
ਤੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਆਰਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ
ਦਾ ਹਰ ਸਾਲ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਸਮਾਗਮ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ
ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ
ਸਬੰਧੀ ਫੈਸਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਫੰਡ (ਮੋਲਕ) ਨਈ ਆਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ ਜਨਰਲ
ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਚੰਦੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ
ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਹੋਈਆਂ ਖੇਲੀਆਂ, ਨੇਟਾਂ ਅਤੇ ਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦਾ ਫੰਡ (ਮੋ
(ਮੋਲਕ) ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਏਗਾ। ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਆਹੁਦੇਦਾਰਾਂ
ਸਮੇਤ ਇੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਸੱਤ ਮੈਂਬਰ ਜਰਨਲ ਹ; ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਧੇ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ
ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਕਮੇਟੀ (ਜਰਨਲ ਕਮੇਟੀ) ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ
ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦਾ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ
ਜਥਿਆਂ ਦਾ ਕੋਰਮ, ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪ੍ਰਤੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ
ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਤੇ
ਅੱਸੀ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੈਂਬਰਾਂ ਚੋਂ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ
ਹਸਤੀਆਂ ਚੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨਗੇ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਜਨਰਲ ਇੰਕਤਰਤਾ, ਸ਼ਕਤ
ਵਾਰਸ਼ਿਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਰੂਰ ਹੋਇਆ
ਕਰੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਬੇਪੁੱਤੀਤੀ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ
ਨਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਜਰਨਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਉਸ
ਮਤੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਇਹੋਰ ਹੀ ਨਿਯਮ ਜਿਲੇ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਭੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ।
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਹਰ ਇੰਕਤਰਤਾ ਸੱਦਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗਾ।

154

1

1. Introduction

ਜੇ ਉਹ ਨਾਂ ਸੱਦੇ ਤਾਂ ਜਨਰਲ ਕਮੇਟੀ ਦੇ 30 ਮੈਂਬਰ, ਅੰਤਿਮ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਸ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨੋਟਿਸ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਉੱਪਰ ਇਕਤਰਤਾ ਬੁਲਾਈ ਜਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਸਾ ਨੋਟਿਸ ਭੇਜਣ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਤਾਰੀਖ ਨਿਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ ਜਨਰਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕਤਰਤਾ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਅੰਤਿਮ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕਤਰਤਾ, ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਤੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕਤਰਤਾ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਂ ਬੁਲਾਏ, ਤਾਂ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਇਕਤਰਤਾ ਸੱਦਾ ਕਰਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਇਕਤਰਤਾ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਆਫ਼ਰਜ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿਖੇ ਹੋ ਸਕੇਗੀ।

ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੁਨਾਜ਼ਮ ਅਤੇ ਮੁਜਾਰੇ ਆਦਿਕ ਸੱਜਣ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਕੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਡੈਲੀਜੇਟ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇ ਦੀ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਆਹੁਦੇਦਾਰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਟਿਕਟ ਉੱਤੇ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਰ ਅੰਮ. ਪੀ. (ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ) ਲਈ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਮਾਸਕ ਅਤੇ ਹਰ ਅੰਮ. ਐਲ. ਏ. ਲਈ 25 ਰੁਪਏ ਮਾਸਕ ਚੰਦਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਗੋਂ ਟਿਕਟ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਕਾਇਆ ਚੰਦਾ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਜਮਾਂ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਹਰ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਆਹੁਦੇਦਾਰ ਅਤੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਪਛੜੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਸਬੰਧੀ ਵਿਆਖਿਆ ਮਈ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਅੰਤਮ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ।

ਅਕਤੂਬਰ 1972 ਈ: ਤੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੂੜ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਸੀਨੀਅਰ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ੍ਰ: ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੂਨੀਅਰ, ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ੍ਰ: ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਸ੍ਰ: ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗਿਆਨੀ ਅਜਮੇਰੇਸਿੰਘ ਦਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਸਕੱਤਰ ਹਨ।

B-0803

